

Қ.И.СӘТБАЕВ атындағы ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ
ТЕХНИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ

СӘТБАЕВ
УНИВЕРСИТЕТІ

ХИМИЯЛЫҚ ЖӘНЕ БИОЛОГИЯЛЫҚ
ТЕХНОЛОГИЯЛАР ИНСТИТУТЫ

БЕЙОРГАНИКАЛЫҚ ЗАТТАРДЫҢ
ХИМИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯСЫ КАФЕДРАСЫ

«Қорғауға жіберілді»

«БЗХТ» кафедра меңгерушісі

хим.ғыл.канд., доцент

Жунусбекова Н.М.

05 2019ж

ДИПЛОМДЫҚ ЖҰМЫС

Тақырыбы: «КОЛЛЕДЖ ЖӘНЕ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ
ЭСТЕТИКАЛЫҚ ТӘРБИЕСІ МЕН МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ»

5B012000 – «Кәсіптік оқыту» білім беру бағдарламасы бойынша

Орындаған бітіруші

Сейдалым Д.Ж.

Ғылыми жетекшісі

сениор – лектор, х.ғ.к. Журсумбаева М.Б.

Норма бақылаушы

тьютор Мырзабекова Ш.У.

Алматы 2019

РЕФЕРАТ

Дипломдық жұмыс мектеп оқушыларының эстетикалық тәрбиесі мен мәдениетін қалыптастыруға бағытталған.

Қазіргі таңда мектептің алдында тұрған міндеттердің ең маңыздысы жасөспірімдерді жан – жақты тәрбиелеу болып табылады. Сондай тәрбиенің ішінде эстетикалық тәрбиелеу де көлемді орын алады. Мектеп кезінде эстетикалық тәрбие мен мәдениеттің негізі қаланады, сол себепті эстетикалық тәрбиелеу мәселесі елімізде әрдайым тәрбиенің жалпы мәселелерімен байланыстырылып келеді.

Жалпы эстетикалық тәрбие мен мәдениет тұлғаның қалыптасуында және адам өмірінде зор роль атқарады. Қоршаған ортаның әсемдігін көре және түсіне білу адам өмірін байыта түседі. Ең жоғарғы шекті рухани ләззат алуына мүмкіндік береді.

Жасөспірімдердің эстетикалық танымын, мәдениеті мен білімін қалыптастыруда мектеп мұғалімдері мен ата – ана ең басты сүйеніш болып табылады. Мұғалімдер мен ата – аналар өздері үлгі бола отырып эстетикалық тәрбие жұмысының мазмұнын және оны жетілдіру жолдарын іске асыруға септігін тигізеді.

Дипломдық жұмыстың негізгі мақсаты оқу – тәрбие процесінде және сабақтан тыс уақыттағы эстетикалық тәрбиенің қалыптасуы мен оның алатын орнын анықтау.

Дипломдық жұмыс кіріспеден, 3 бөлімнен, қорытындыдан және 47 атаудан құралған пайдаланылған әдебиеттерден тұрады. Жұмыс 44 беттен тұратын компьютерлік текстпен баяндалған, соның ішіне 3 сурет, 1 кесте, 4 диаграмма кіреді.

РЕФЕРАТ

Дипломная работа посвящена на формирование эстетического воспитания и культуры школьников.

В настоящее время одним из важнейших задач, стоящих перед школой, является всестороннее воспитание подрастающего поколения. В этом воспитании большое место занимает эстетическое воспитание. В школьное время закладывается основа эстетического воспитания и культуры, поэтому проблема эстетического воспитания в нашей стране всегда связана с общими проблемами воспитания.

В целом эстетическое воспитание и культура играют огромную роль в становлении личности и жизни человека. Умение видеть и понимать красоту окружающего мира обогащает человеческую жизнь, дает возможность получать максимальное духовное удовольствие.

Учителя и родители школы являются главной опорой в формировании эстетического познания, культуры и образования подростков. Учителя и родители, являясь примером, способствуют реализации содержания и путей совершенствования эстетической воспитательной работы.

Основной целью дипломной работы является определение формирования эстетического воспитания в учебно – воспитательном процессе и во внеурочное время и места эстетического воспитания в жизни подростка.

Дипломная работа состоит из введения, 3 разделов, заключения, списка использованных источников, состоящего из 47 наименования. Работа изложена на 44 страницах машинописного текста, включает 3 рисунков, 1 таблиц, 4 диаграмм.

ABSTRACT

The thesis is devoted to the formation of aesthetic education and culture of students.

Currently, one of the most important tasks facing the school is the comprehensive education of the younger generation. In this education the great place is taken by aesthetic education. In school time, the Foundation of aesthetic education and culture is laid, so the problem of aesthetic education in our country is always connected with the General problems of education.

In General, aesthetic education and culture play a huge role in the formation of personality and human life. The ability to see and understand the beauty of the world enriches human life, makes it possible to obtain maximum spiritual pleasure.

Teachers and parents of the school are the main support in the formation of aesthetic knowledge, culture and education of adolescents. Teachers and parents, as an example, contribute to the implementation of the content and ways to improve the aesthetic educational work.

The main purpose of the thesis is to determine the formation of aesthetic education in the educational process and after school and the place of aesthetic education in the life of a teenager.

The thesis consists of an introduction, 3 chapters, conclusion, list of sources, consisting of 47 names. The work is presented on 44 pages of typewritten text, includes 3 figures, 1 tables, 4 diagrams.

МАЗМҰНЫ:

	Кіріспе	6
1	ӘДЕБИ ШОЛУ	
1.1	Эстетикалық тәрбие туралы түсінік және оның мазмұны мен міндеттері	8
1.2	Эстетикалық тәрбиелеудің білім алушының қалыптасуындағы рөлі	11
1.3	Жеке тұлғаның эстетикалық дамуы	13
1.3.1	Білім беру саласында эстетикалық тәрбиені қалыптастыру	17
1.4	Эстетикалық тәрбие – эстетикалық мәдениет ретінде	19
1.4.1	Эстетикалық мәдениетті қалыптастырудың теориялық – әдіснамалық негіздері	21
1.5	Эстетикалық және этикалық тәрбие негіздері, айырмашылықтары мен теориялық негіздері	25
2	ТӘЖІРИБЕЛІК БӨЛІМ	
2.1	Оқушылардың эстетикалық тәрбиесінің диагностикалау әдістері	28
2.2	Эстетикалық мәдениетті сабақтан тыс уақытта арттыру жолдары	30
2.3	Эксперименттік жұмыстың нәтижелері	32
2.4	Эстетикалық мәдениетті қалыптастырудың әдістемесі	36
3	ҚОРЫТЫНДЫ	38
	ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ	39
	ҚОСЫМШАЛАР	41

КІРІСПЕ

Қазіргі дамушы қоғам белсенді, сенімді, жоғары білімді меңгерген, мәдениетті, сауатты азаматты қалыптастыруды қажет етуде. Себебі, сауатты, мәдениетті әрі білімді өскелең ұрпақ қана жоғары деңгейде көтеріле алады. Бұл қасиеттер қалыптасушы азамат бойында эстетикалық мәдениет пен тәрбиенің дамуына септігін тигізеді.

Эстетикалық мәдениет – бұл тұлғаның және қоршаған ортаның (табиғаттың) шығармашылық еңбегімен жасалған құндылықтар жиыны, рухани мәдениеттің саласы болып табылады. Эстетикалық құндылықтар қоғамның дамуына, барлық қатынастардың белгілі бір өзіне тән дәрежесінде өркендеуіне қатысады.

Тұлғаның дамуы мен қалыптасуында эстетикалық тәрбие өте маңызды орын алады.

Эстетикалық тәрбие дегеніміз – тұлға бойында өз өмірін сұлулық заңдарына сай құра алу қажеттіліктері мен дағдыларын қалыптастыру үрдісі.

Тәрбие жүйесін қалыптастыруда өз үлестерін қосқан ғалым – педагогтар А.В.Луначарский, С.Т.Шацкий, В.А.Сухомлинский, А.С.Макаренко, К.Д.Ушинский т.б.

Еліміздегі жас буынды эстетикалық тәрбиелеуді қолға алып жүрген, іс – тәжірибелік сипаттағы мақалалары мен еңбектері бар ғалым – педагогтардан С.Ұзақбаева, Қ.Сыздықов, А.Бейсенбаева, А.Тұрбекова, Х.Арғынбаев, С.Қалиев, т.б. айтуға болады.

Қазіргі таңда мектеп алдында тұрған міндеттердің ең маңыздысы жасөспірімдерді жан – жақты тәрбиелеу болып табылады. Сондай тәрбиенің ішінде эстетикалық тәрбиелеу де көлемді орын алады. Мектеп кезінде эстетикалық тәрбие мен мәдениеттің негізі қаланады, сол себепті эстетикалық тәрбиелеу мәселесі елімізде әрдайым тәрбиенің жалпы мәселелерімен байланыстырылып келеді.

Жалпы эстетикалық тәрбие мен мәдениет тұлғаның қалыптасуында және адам өмірінде зор роль атқарады. Қоршаған ортаның әсемдігін көре және түсіне білу адам өмірін байыта түседі. Ең жоғарғы шекті рухани ләззат алуына мүмкіндік береді.

Эстетикалық тәрбие ең бірінші отбасынан басталса, екіншіден балабақшадан, үшіншіден мектептен басталады. Баланың отбасынан, балабақшадан алған эстетикалық тәрбиесі мектеп кезеңінде жетіліп, дами түседі және өмірге деген ең алғашқы көзқарасының қалыптасуына септігін тигізеді. Мектеп қабырғасында оқытушылар, мұғалімдер білім алушыларға адамгершілік мәнін жан – жақты түсіндіруге тырысады.

Жасөспірімдердің эстетикалық танымын, мәдениеті мен білімін қалыптастыруда мектеп мұғалімдері мен ата – ана ең басты сүйеніш болып табылады. Мұғалімдер мен ата – аналар өздері үлгі бола отырып эстетикалық тәрбие жұмысының мазмұнын және оны жетілдіру жолдарын іске асыруға септігін тигізеді.

Дипломдық жұмыс мақсаты: оқу – тәрбие процесінде және сабақтан тыс уақыттағы эстетикалық тәрбиенің қалыптасуы мен оның алатын орнын анықтау.

Дипломдық жұмыстың зерттеу пәні: Педагогика

Зерттеу нысаны: Мектеп оқушылары

1. ӘДЕБИ ШОЛУ

1.1 Эстетикалық тәрбие туралы түсінік және оның мазмұны мен міндеттері

Қоғам дамуында эстетикалық тәрбие жеке тұлғаны қалыптастыруда адамгершілік тәрбиеден кейінгі маңызды орынды алады.

Тұлғаның эстетикалық тәрбиесі баланың алғашқы қадамынан, оның алғашқы сөздерінен, қылықтарынан, іс – қимылынан басталады. Қоршаған орта сияқты оның ізін кейінгі өмірге қалдырмайды. Ата – аналармен, туыстарымен, құрдастарымен және ересектермен қарым – қатынас жасау, айналасындағылардың мінез – құлқы (олардың көңіл – күйі, сөздері, көзқарастары, іс – қимылдары, мимикасы) – осының барлығы сіңіріледі, кейінге қалдырылады, санада бекітіледі.

Кең мағынада эстетикалық тәрбие деп адамда оның шындыққа деген эстетикалық көзқарасын мақсатты қалыптастыру түсініледі. Бұл субъекті (қоғам және оның мамандандырылған институттары) мен объектіге қатысты (индивид, жеке тұлға, топ, ұжым, қауымдастық) жүзеге асыратын қоғамдық маңызы бар қызметтің ерекше түрі. Тәрбие процесінде индивидтерді құндылықтарға тарту, оларды интериоризация арқылы ішкі рухани мазмұнға аудару жүреді. Осы негізде адамның эстетикалық қабылдау және уайымдау қабілеті, оның эстетикалық талғамы мен идеал туралы түсінігі қалыптасады және дамиды. Сұлулық пен сұлулық арқылы тәрбиелеу жеке тұлғаның эстетикалық – құндылықты бағдарын қалыптастырып қана қоймай, сонымен қатар шығармашылыққа, еңбек қызметі саласында, тұрмыста, іс – әрекет пен мінез – құлықта және, әрине, өнерде эстетикалық құндылықтарды құру қабілетін дамытады.

Тұлғаның жан-жақты үйлесімді дамуының факторларының бірі оның эстетикалық тәрбиесі болып табылады.

Эстетикалық тәрбие – адам қызметінің барлық салаларында сұлулық заңдары бойынша шындықты қабылдау және қайта құру қабілетін қалыптастыруға бағытталған тәрбие процесінің құрамдас бөлігі.

Эстетикалық тәрбиенің методологиялық негізі адамның болмысын көркем игерудің жалпы заңдылықтары туралы, сұлулықтың заңдары бойынша өмірді бейнелеудің мәні мен формалары туралы, қоғамның дамуындағы өнердің рөлі туралы ғылым болып табылады [8, 19].

Эстетикалық тәрбие үдерісінде оқушының эстетикалық санасы мен эстетикалық мінез – құлқы қалыптасады.

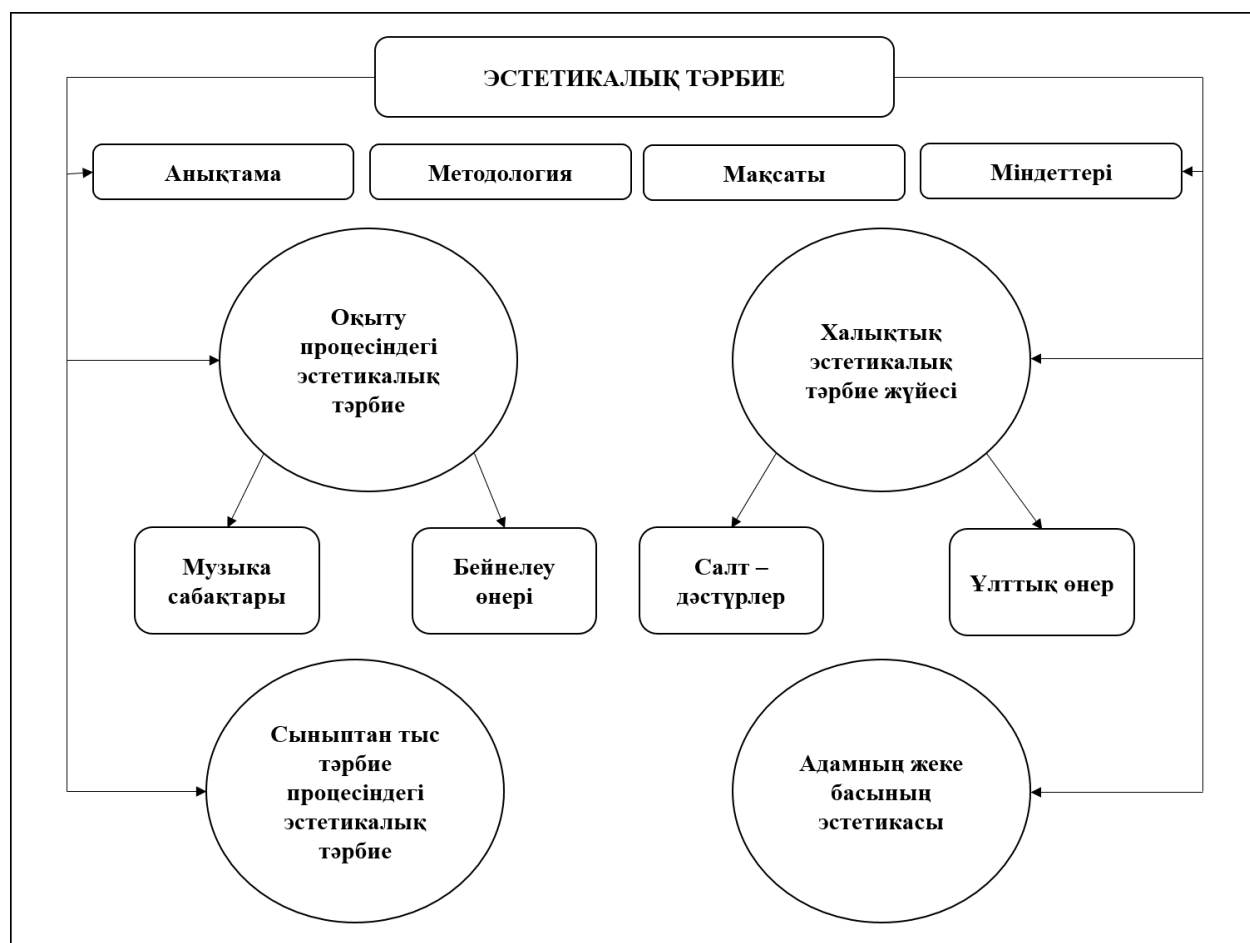
Эстетикалық сана – эстетикалық сезімдер, уайымдар, бағалар, талғамдар, идеалдар және т. б. арқылы шындықты көркемдік – эмоциялық игеру ретінде іске асырылатын қоғамдық сананың нысаны. Ол қоғамның тарихи дамуы барысында эстетикалық тәжірибе негізінде қалыптасады. Оның маңызды элементтері эстетикалық сезімдер – шын мәнінде және өнер туындыларында тамаша сезімді қабылдай отырып, адам бастан кешетін ерекше рахат сезімдері; эстетикалық талғамы – адамның әдемілікті дұрыс бағалай білу қабілеті, шын мәнінде әдемі әдеттен бөліп алу қабілеті; эстетикалық идеал – адамның

әдемілік туралы түсінігі, ол неге ұмтылады, не тең болады. Олар адамның іс – әрекеттерінде (еңбекке және қоғамға, мәнерде және сыртқы түрде, адамдармен қарым-қатынас түрінде қарым-қатынас жасау) тамаша белгілері – тұлғаның мінез – құлқының эстетикасын негіздейді.

Эстетикалық тәрбие үдерісінде оқушыларды сұлулықты түсінуге және түсінуге үйрету маңызды. Сондықтан, балалардың шынымен әдемілікті және білімділікті ажырата алуы маңызды.

Эстетикалық қабылдау кезінде белгілі бір эмоциялар пайда болады, сондықтан тәрбие оқушылардың эмоционалдық саласын қалыптастыру үшін қолайлы болуы керек, себебі адамның эмоционалдық саласының байлығы оның рухани байлығын көрсетеді. Олардың өнер туындыларын толыққанды қабылдау қабілетін қалыптастыру аса маңызды. Бұл үшін оқушыларға қарапайым теориялық дайындық қажет. Бұл музыка, бейнелеу өнері, мүсін эстетикалық тәрбиелеуде ерекше маңызға ие.

Қалыптасқан эстетикалық талғамдар, эстетикалық идеал, әсемдікті бағалау қабілеті адамға әсемдіктің мәнін түсінуге мүмкіндік береді. Әдемі қабылдау, оны талдай отырып, бұрын белгілі және белгісіз адаммен салыстыра отырып, ол тиісінше оны бағалайды. Осындай эстетикалық ойлау деңгейі ақыл-ой тәрбиесіне, ойлау операцияларын жүзеге асыруға байланысты.

Сурет 1. Эстетикалық тәрбие жүйесінің әртүрлілігі

Эстетикалық қабылдау кезінде белгілі бір эмоциялар пайда болады, сондықтан тәрбие оқушылардың эмоционалдық саласын қалыптастыру үшін қолайлы болуы керек, себебі адамның эмоционалдық саласының байлығы оның рухани байлығын көрсетеді. Олардың өнер туындыларын толыққанды қабылдау қабілетін қалыптастыру аса маңызды. Бұл үшін оқушыларға қарапайым теориялық дайындық қажет. Бұл музыка, бейнелеу өнері, мүсін эстетикалық тәрбиелеуде ерекше маңызға ие.

Қалыптасқан эстетикалық талғамдар, эстетикалық идеал, әсемдікті бағалау қабілеті адамға әсемдіктің мәнін түсінуге мүмкіндік береді. Әдемі қабылдау, оны талдай отырып, бұрын белгілі және белгісіз адаммен салыстыра отырып, ол тиісінше оны бағалайды. Осындай эстетикалық ойлау деңгейі ақыл-ой тәрбиесіне, ойлау операцияларын жүзеге асыруға байланысты.

Эстетикалық қабылдауды дамытумен қатар, эстетикалық тәрбие үдерісінде оқушылардың эстетикалық талғамдарын дамытумен қатар қоршаған шындыққа эстетикалық көзқарасты қалыптастырады, өйткені адам табиғат сұлулығымен, мәдениет ескерткіштерімен ғана емес, оларды сақтау және қорғау керек.

Мектеп оқушыларының мінез – құлық эстетикасын тәрбиелеу-киімдегі ұқыптылық, әдемі арқа және мәнер, өз эмоцияларын еркін, табиғи, мәдени және эстетикалық таныта білу. Бұл қасиеттер оқушының адамгершілік қасиетімен тығыз байланысты. Эстетикалық қабылдауды дамытумен қатар, эстетикалық тәрбие үдерісінде оқушылардың эстетикалық талғамдарын дамытумен қатар қоршаған шындыққа эстетикалық көзқарасты қалыптастырады, өйткені адам табиғат сұлулығымен, мәдениет ескерткіштерімен ғана емес, оларды сақтау және қорғау керек [15, 33, 45].

Мектеп оқушыларының мінез – құлық эстетикасын тәрбиелеу-киімдегі ұқыптылық, әдемі арқа және мәнер, өз эмоцияларын еркін, табиғи, мәдени және эстетикалық таныта білу. Бұл қасиеттер оқушының адамгершілік қасиетімен тығыз байланысты.

Эстетикалық тәрбие адамның шығармашылықтың әр түрлі салаларында қажетті барлық рухани қабілеттерін үйлестіріп, дамытады. Ол адамгершілік тәрбиемен тығыз байланысты, өйткені сұлулық адам қарым – қатынасының өзіндік реттеушісі болып табылады.

Тұлғаның танымдық қабілетін дамытудағы эстетикалық тәрбиенің рөлі өте маңызды. Зерттеушілер "эстетикалық ойлауды" қалыптастыра отырып, тәрбие осы дәуірдің мәдениетінің ерекшеліктерін жеке деңгейде тұтас қамтуға, оның бірлігі мен стилистикалық туыстық түсінуіне ықпал ететінін атап өтті.

Эстетикалық білім беру, әлемдік мәдениет пен өнер қазынасына адамдарды тарту – осының барлығы эстетикалық тәрбиенің басты мақсатына жетудің қажетті шарты.

Эстетикалық тәрбиенің басты мақсаты – адамның эстетикалық мәдениетін көтеру, оған келесі компоненттер кіреді:

1. Қабылдау – бұл табиғатта, өнерде, тұлғааралық қатынастарда тамаша көріністі көру қабілеті.
2. Сезіну – эмоционалдық бағалау.

3. Қажеттіліктер – ойлау арқылы эстетикалық тәжірибе алу ниеті мен қажеттілігі.
4. Талғамы – қоршаған ортаның эстетикалық идеалдарына сәйкестігі тұрғысынан бағалай білу және талдау.
5. Идеалдар – табиғаттағы, адамның, өнердегі әсемдік туралы жеке түсінік.

Міндеттері:

1. үйлесімді тұлғаны қалыптастыру;
2. адамның әсемдікті көру және бағалау қабілетін дамыту;
3. тамаша идеалдарды қалау және эстетикалық талғамдарды жасау;
4. шығармашылық қабілеттерін дамытуға ынталандыру.

Эстетикалық тәрбие – тек тәрбиешілер мен мұғалімдердің міндеті емес. Бұл отбасында өз бастауын алатын үздіксіз процесс.

Отбасындағы эстетикалық даму мазмұны:

1. ата-аналардың жеке үлгісі – отбасы мүшелері, өзара сыйластық атмосферасы, шынайы эмоциялар, өз сезімдерін сөзбен жеткізе білу, тәртіп пен мінез-құлық ережелерінің болуы-бұл баланың дұрыс эстетикалық сана-сезімінің негізі.

2. ән айту – музыкалық талғамды қалыптастыру бесік әндерін, тақпақтарды, балалар әндерін айтудан басталады.

3. сурет салу – өнер туындыларын бағалай білу, сурет салуды дамытады. Әр түрлі техникаларды қолдану: қарындаш, гуашь, акварель, фломастерлер, қарындаштар, балаға түстермен, олардың үйлесімдерімен танысуға көмектеседі, пішін мен мазмұнын көру қабілетін дамытады.

4. кітап оқу, ертегі айту – кітап оқу, ертегі айту балаға ана тілінің барлық байлығын меңгеруге, сөзді эмоцияны білдіру құралы ретінде пайдалануға көмектеседі.

5. әңгімелесу – қоршаған ортаны тану кезінде туындайтын сұрақтарға жауап беру үшін әңгімелесулер қажет. Олар әдемі үйлесімділіктен ерекшеленуге, ойпаттан биік хаос үйлесімділігінен ажыратуға көмектеседі.

6. тұрмыс эстетикасы – тұрмыс эстетикасына балалар бөлмесінің дизайны, тұрғын үй кеңістігін жалпы безендірілуі: қабырғалардағы суреттер, тірі гүлдер, тәртіп, тазалық кіреді. Осының бәрі бала кезінен бастап балада әдемілікке деген ішкі сезімді қалыптастырады, содан кейін эстетикалық санада өз көрінісін табады [23, 41].

1.1. Эстетикалық тәрбиелеудің білім алушының қалыптасуындағы рөлі

Тұлғаның дамуындағы эстетикалық тәрбиенің рөлін, оның жан-жақты қалыптасуын бағалау қиын. Ежелгі заманнан бері ғылым адамның өмірі мен қызметіндегі эстетика мен сұлулықтың элементтері туралы ойға жол ашты. Бұл туралы Плутархтың нақыл сөзін мысал ретінде айтуға болады. Үш қара жұмысшы тас тасумен айналысады. Олардың әрқайсысына философ бір сұрақ қояды: "бұл ауыр тастарды неге алып барасыз?" "Біріншісі:" бұл тас салынған

арбаны тасуға бұйрық берді". Екіншісі: "нанға ақша табу үшін тасимын". Үшіншісі былай деді: "әдемі ғибадатхана салу үшін". Еңбек бастамасынан әдемілік пен сұлулықты көре білу – бұл қоршаған ортаны, айналаны, өз ортанды көркейте білу.

Өнер адамның болмысына деген әсемдік пен эстетикалық қарым-қатынастың маңызды элементі ретінде қарастырылады. Ол ең алдымен танымдық қызметті атқарады және сол арқылы тұлғаның санасы мен сезімдерін, оның көзқарастары мен нанымдарын дамытуға ықпал етеді. В. Г. Белинский бойынша қоршаған ортаны тануда екі жол бар: ғылыми таным және өнер құралдарымен тану жолы. Ол ғалым фактілермен, силлогизмдермен, ұғымдармен, ал жазушы, суретші – образдармен, суреттермен сөйлейтінін көрсетті, бірақ олардың барлығы бір нәрсе туралы айтады. Экономист статистикалық деректермен қаруланып, қандай да бір сыныптың жағдайы осындай себептердің салдарынан нашарлағанын немесе жақсарғанын дәлелдейді. Ақын бұл өзгерістерді бейнелі, көркем сурет арқылы көрсетіп, оқырмандардың қиялына әсер етеді. Осыған байланысты Белинский өнер адамның санасы мен нанымының дамуына ғылымға қарағанда кем әсер етпейтінін атап өтті [1, 7].

Адамгершілікті қалыптастыруда өнер мен эстетикалық тәрбие үлкен рөл атқарады. Аристотель өз ойларында: "Музыканың тұлға жан дүниесінің эстетикалық дамуына әсері мол» деген. Осыны ескере отырып, А.М.Горький өзінің педагогикалық еңбегінде эстетикалық дамуды «болашақтың этикасы» деп атады.

Ұлы Отан соғысы жылдарында біздің көптеген жауынгерлеріміз ұрысқа бара отырып, өздерінің киім қаптарында өздеріне ұнаған көркем шығармаларды алып жүрді. Бұл ретте өз елімізден соғысқа аттанған Бауыржан Момышұлының да өмірі туралы белгілі бір байланысты көрмеуге болмайды. Ол фашистік басқыншылармен шайқастарда ауыр жараланғаннан кейін де, өмірлік сапында қалып, балалар мен ересектер үшін көптеген көркем шығармалар жасады.

Өнер, әсіресе әдебиет адамның рухани өрлеуінің күшті құралы болып табылады. А.М.Горький: «Мен көп оқыған сайын, соғұрлым көп кітаптар мені әлеммен байланыстырады, соғұрлым өмір мен үшін жарқын және маңызды болады» – дейді. Ал, А. И. Герцен оқусыз талғам да стиль де, көпжақты түсінік те жоқ және бола алмайды. Кітап оқудың арқасында адам бірнеше ғасыр куәгері болады. Кітаптар адам психикасының терең салаларына әсер етеді. Э. Хэмингуэй кітапты айсбергпен салыстырған. Өнер адамның эстетикалық мәдениетін дамытады, ол "сұлулық заңдары" бойынша өмір сүруді және әсемдікті түсінуге үйретеді.

Алайда өнердің адам тәрбиесіне әсері оның көркемдік – эстетикалық дамуына байланысты. Шығыс елдерінде: "шөлді құмда сұлулық жоқ, араб рухында сұлулық бар" дейді. Шындықты көркем бейнелеудің заңдарын білмей, тіл мен көркем құралдарды түсінбей өнерде, ой да, терең сезім де туындамайды. Ол тиісті дайындығы бар және жеткілікті дәрежеде эстетикалық білімді адамға ғана жан рахатын сыйлай алады. Опера өнерінің сұлулығын

қабылдау үшін, мысалы, оның ерекшеліктерін білу, музыка мен вокал тілін түсіну қажет, оның көмегімен композитор мен әншілер өмір мен сезімнің барлық реңктерін береді және тыңдаушылардың ой – өрісіне және эмоциясына әсер етеді. Поэзияны және бейнелеу өнерін қабылдау белгілі бір дайындықты және тиісті түсінуді талап етеді. Тіпті қызықты әңгіме, егер оның мәнерлеп оқу техникасы әзірленбеген болса, егер ол өзінің барлық энергиясын айтылатын дыбыстардан сөз құрастыруға жұмсаса және олардың көркемдік – эстетикалық әсерін сезінбейтін болса, оқырманды қамтымайды. Осыған байланысты мектептің міндеті – оқушылардың қажетті эстетикалық дайындығын қамтамасыз ету, оларды үлкен өнер әлеміне енгізу, оны қоршаған болмысты танудың, ойлау мен адамгершілік жетілуді дамытудың пәрменді құралы ету.

Эстетикалық тәрбие адамның шығармашылықтың әр түрлі салаларында қажетті барлық рухани қабілеттерін үйлестіріп, дамытады. Ол адамгершілік тәрбиемен тығыз байланысты, өйткені сұлулық адам қарым – қатынасының өзіндік реттеушісі болып табылады. Сұлулық арқасында адам жақсылыққа жаны құмар болады [11, 30, 37].

Тұлғаның танымдық қабілетін дамытудағы эстетикалық тәрбиенің рөлі өте маңызды. Зерттеушілер "эстетикалық ойлауды" қалыптастыра отырып, тәрбиелеу осы дәуірдің мәдени ерекшеліктерінің жеке деңгейде толық қамтылуына, оның бірлігі мен стилистикалық туыстығын түсінуіне ықпал ететінін атап өтті, бұл оның теориялық танымының қажетті алғышарты болып табылады.

1.2. Жеке тұлғаның эстетикалық дамуы

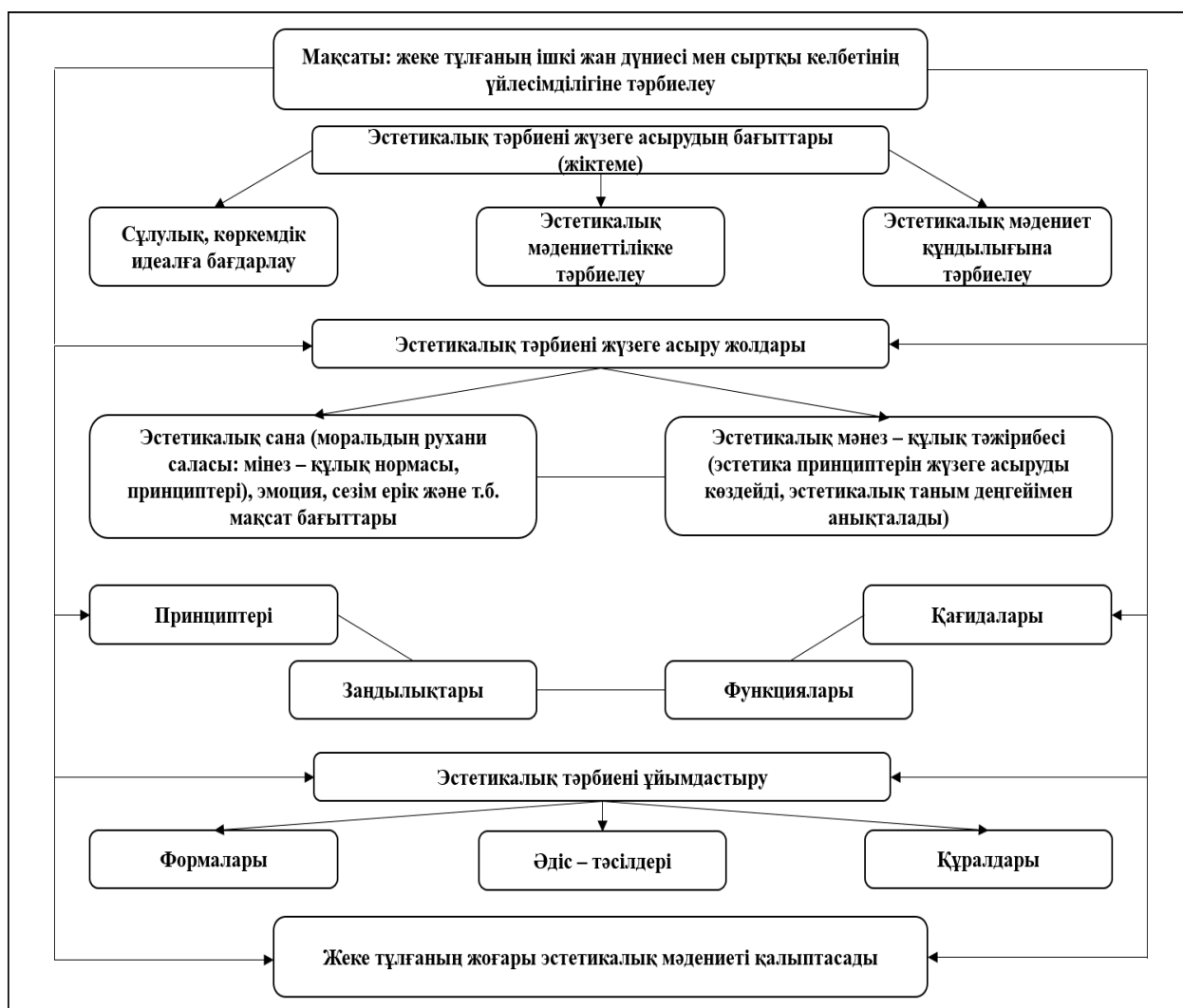
Эстетикалық тәрбие тұлғаның жас ерекшелігінің барлық кезеңдерінде жүзеге асырылады. Ең ерте жастан бастап ойын әрекеті арқылы бала қоршаған ортаны таниды, еліктеу арқылы адамдармен қарым-қатынас және іс – әрекет элементтерін меңгереді. Ойын – шығармашылық әлеуетті ояту, баланың қиялын дамыту және алғашқы эстетикалық әсерлерді жинақтау үшін алғашқы және өте өнімді тәсіл болып табылады. Қарым – қатынас пен іс – әрекет арқылы алынған тәжірибе мектепке дейінгі жастағы балалардың шынайылыққа және өнерге деген қарапайым эстетикалық қатынасын қалыптастырады.

Бала отбасында дүниеге келеді. Алғашқы қарым – қатынас шеңберін ата – аналар мен жақын туыстар шектейді, олардың бала бойында эстетикалық сезімдер мен көріністер әлемін қалыптастыруда жауапкершілігі өте үлкен. Болашақ тұлғаның эстетикалық мәдениетінің іргетасына алғашқы «кірпіштер» отбасында, баланың ақыл – ойының дамуы ерекше қарқынды жүріп жатқан кезеңдерінде қаланады. Сондықтан ата – аналардың педагогикалық сауаттылығы, олардың эстетикалық сұраныстарының сипаты, отбасындағы мәдени ахуалы өте маңызды.

Баланы эстетикалық тәрбиелеуде балалар тұрмысында – тазалықты, тәртіпті, ыңғайлылықты, сұлулықты ұйымдастыру маңызды рөл атқарады. Баланың 2-3 жасынан бастап бөлмеде тәртіп орнату, киімнің ұқыптылығы

арқылы сұлулық әлемін құруға баулу керек, осылайша оларға Сұлулық – адамның қолынан келетіндігін түсіндіру қажет.

Заттарды эстетикалық тұрғыда қолдану олардың формасы, түсі, өлшемі арқылы жүзеге асады. Форманы талдау және қабылдай алу қабілеті заттық модельдеу, құрастыру, суреттер арқылы дамиды.

Сурет 2. Қазақ педагогикасында эстетикалық тәрбие беру моделі

Тәрбиелеудің бастапқы кезеңінде дағдыларды, білімді, эмоциялық – мағыналық бағдарларды қалыптастыру, бастапқы база бола отырып, кейіннен жеке тұлғаның эстетикалық мәдениеті жүйесіне көшу арқылы өзінің тереңдетіледі мен байытылады. Мектеп жылдарында бұл процесс көркем және эстетикалық құбылыстарды түсінудің сенсорлық – сезімтал тәсілдерін меңгеруде, яғни, эмоционалдық реакцияларды байытуда, тәрбиелеу мен бағалау дағдыларын, икемділіктерді игеруде көрініс табады. Көркем және эстетикалық құбылыстар туралы білім жинақтау, құндылықты бағдарларды меңгеру, эстетикалық және көркем объектілермен қарым – қатынастың жеке уәждерін дамыту, эмоционалдық психологиялық ұстанымдар, бағалау – талғамдық көзқарастар қалыптасады, көркем және эстетикалық салаларда бейнелі – эмоционалдық ойлаудың алуан түрлі тәсілдері меңгеріледі.

Эстетикалық тәрбие – коммунистік тәрбиенің маңызды құрамдас бөліктерінің бірі. Эстетикалық тәрбие деп оқушыларды табиғатта, өнерде, қоршаған ортада тамаша тәрбие беру, оларды рухани құндылықтарға тарту, эстетикалық сезімдер мен мәдени қажеттіліктерді дамыту арқылы тәрбиелеу түсінген жөн.

Коммунистік партия бағдарламасында партия үнемі қамқорлық жасайды", - деп атап өтті... әр адамның жеке қабілеттерін барынша толық көрсету үшін барлық жағдай жасау туралы, барлық еңбекшілердің эстетикалық тәрбиесі туралы, халықтың жоғары көркемдік талғамдары мен мәдени дағдыларын қалыптастыру туралы". Көркем бастама еңбекті жандандырып, тұрмысты безендіріп, адамды көркейтуге тиіс. Социалистік мемлекет жағдайында адамдардың эстетикалық дамуын қамтамасыз ету және оларды рухани мәдениетке тарту үшін барлық жағдайлар жасалуда [9, 19, 25].

Эстетикалық тәрбие адамгершілік жағынан тығыз байланысты. Әсемдікпен қарым – қатынас, оны қабылдай білу, түсіну және сезіну көп жағдайда әлемдік қабылдаудың әлеуметтік-адамгершілік негіздерін және шындыққа қарым-қатынасты қалыптастыруға ықпал етеді. Өнер құралдарын пайдалану жиі баланың санасына жақсылық пен жамандық туралы түсініктерді жеткізудің ең қысқа жолы болып табылады.

Бұл идеологиялық жұмыстың маңызды бөлігі. Біздің жастарда жат буржуазиялық эстетикалық идеалдарға Белсенді қарсы әрекет қалыптастыру қажет. Марксистік – лениндік эстетиканың негіздерін білу, біздің тамаша және оның адамға әсер етуінің мәнін түсінуіміздің идеологиялық негізін құрайтын, біздің адамгершілік және эстетикалық көзқарастарымызды, наным-сенімдерді, идеалдарды қарсы қоюға және қорғауға көмектеседі. Эстетикалық тәрбие адамның дүниетанымын қалыптастыруға, оның сезімдері мен санасына әсер ете отырып, көзқарастары мен нанымдарын қалыптастыруға елеулі үлес қосады.

Эстетикалық тәрбие міндеттері күрделі және әр түрлі. Олар эстетикалық әсер ету көздерінің алуан түрлілігін және адамның көркемдік даму жолдарының күрделілігін көрсетеді, ол тамаша сезімді қабылдау және сезіну біліктерін қалыптастырудан басталады және сұлулықты жасау, оны қоршаған өмірге енгізу біліктерімен аяқталады.

Эстетикалық тәрбие табиғаттағы, өнердегі, қоршаған ортадағы әсемдікті қабылдау, балалардың қарапайым эстетикалық сезімдерін ояту қабілетін дамытудан басталады және оны толық қабылдауға қолайлы жағдай жасау арқылы сұлулыққа үнемі араласуға қол жеткізіледі. Тіпті ең кішкентай балаларды тұрмыста, табиғатта, адамдар мен олардың еңбектерінде, өнер туындыларында әдемі көруге және бағалауға үйретуге болады.

Адамның эстетикалық талғамы оның жалпы дүниетанымын, тұлғаның идеялық бағытын, адамгершілік ұстанымдарын көрсетеді. Адамның сынып ұстанымдары, оның өмірге көзқарасы, нанымдары әдемі бағалауда көрініс табады.

Жастардың шынайылыққа эстетикалық қарым – қатынасын қалыптастыру міндеті өте маңызды, бұл барлық әсемдікті қорғау бойынша белсенді іс –

әрекеттерді де, сондай-ақ жаңа рухани және материалдық құндылықтарды жасауға ұмтылысты да қамтиды.

Бала кезінен бастап балалардың өзін қандай да бір шығармашылық қызметте көрсетуге ұмтылысын тәрбиелеу, ал ол үшін оларды ән айтуға, биге үйрету, Олардың музыкалық есту қабілетін дамыту, бейнелеу қызметін үйрету қажет.

Оқушылардың эстетикалық тәрбиесінің негізгі құралдары мәдениет мекемелерінің, театрлардың, кинотеатрлардың, клубтардың, сондай-ақ бұқаралық коммуникация құралдарының (баспа, кино, радио, теледидар) ықпалымен толықтырылатын оқыту және әртүрлі сыныптан тыс жұмыс болып табылады.

Мектеп пәндері арасында эстетикалық тәрбие үшін әдебиет, тарих, география, биология және эстетикалық цикл пәндері – музыка және бейнелеу өнері аса маңызды. Бұл үшін дене тәрбиесі сабақтары да маңызды мүмкіндіктер ашады.

Мектеп музыка курсының міндеттеріне музыкалық талғамды дамыту және музыкаға деген сүйіспеншілікті тәрбиелеу, оған белсенді-шығармашылық қарым-қатынасты қалыптастыру кіреді. Бұл курс мектеп оқушыларының жалпы музыкалық білім беру негіздерін қалыптастырады, олар мектепте оқу кезінде сауатты, эмоционалды және мәнерлі ән айтуды, музыканы тыңдау мен түсінуді үйренеді, ірі кеңестік және шетелдік композиторлардың шығармашылығымен танысады.

Бейнелеу өнері курсы оқушыларды шынайы суреттің қарапайым негіздеріне үйретуді, олардың табиғаттан сурет салу, есте сақтау және елестету, өнерге деген қызығушылық пен сүйіспеншілікті дамытуды, бейнелеу шығармашылығында өзін көрсету қажеттілігін қалыптастыруды қамтиды.

Жоғары сынып оқушыларының эстетикалық дамуында өнер, әдебиет бойынша факультативтік сабақтар үлкен маңызға ие.

Оқушылардың эстетикалық тәрбиесіне және дамуына жаратылыстану – ғылыми цикл пәндері де өз үлесін қосатынын атап өткен жөн. Эстетикалық әсер математикалық дәлелдердің логикасы мен үйлесімділігі, ғылыми ерліктің сұлулығын, ғылыми ізденістің поэзиясын шабыттандырады және т. б. оқытудың эстетикалық мәнерлі әдістері – жарқын, бейнелі әңгіме, көрнекілік құралдары және т. б. үлкен мәнге ие болуы мүмкін.

Мектеп оқушыларының эстетикалық дамуы көбінесе мектеп жұмысының ұйымдастырылуымен, оның ресімделуімен, тәрбиешілер мен тәрбиеленушілер арасындағы өзара қарым-қатынас стилімен анықталады.

Оқу үрдісінде эстетикалық тәрбие пионерлік және комсомол ұйымдары, мектеп клубтары мен үйірмелері, көркем өнерпаздық арқылы өткізілетін сыныптан тыс жұмыстармен толықтырылады [17, 40].

Балалардың эстетикалық тәрбиесіне әр түрлі мектептен тыс мекемелер – сарайлар мен пионерлер үйлері, балалар кітапханалары, жас натуралистер станциялары және т. б. ықпал етеді.

Қолданыстағы бағдарламаның талаптарына сәйкес қойылған балабақшадағы эстетикалық тәрбие осы салада әрі қарай жұмыс істеу және баланың толыққанды көркемдік дамуы үшін жақсы алғышарттар жасайды.

Қазіргі заманғы мектептерде үйлесімді дамыған тұлғаның қалыптасуын декларациялау кезінде оқыту мен тәрбиелеудің мақсаты ретінде мамандандыруға бейімділік байқалады: шет тілдерін тереңдетіп оқытатын физика-математикалық бағыттағы бейімділік сыныптары құрылады және т.б.

Жасөспірімдердің дамуындағы эстетикалық тәрбиенің рөлін бағалай отырып, эстетикалық тәрбие тұлғаның шығармашылық кешеніне кіретін әртүрлі қасиеттердің дамуына әртүрлі оң әсер беретінін және олардың шығармашылық әлеуетін қалыптастыруға ықпал жасайтындығын айтуға болады.

Эстетикалық және көркем мәдениет – тұлғаның рухани келбетінің маңызды құрамдас бөлігі. Олардың тұлға бойында болуы мен даму дәрежесі – тұлғаның интеллигенттілігіне, талпыныстар мен қызметтің шығармашылық бағытына, әлемге және басқа адамдарға қарым – қатынасының дамуына байланысты. Эстетикалық сезімі дамымаған адам қоршаған ортада және «екінші табиғат» деп аталатын мәдениет ортасында өздерін жан – жақты дамыған бай тұлға ретінде қарастырылмайды.

Эстетикалық сезімдер адамның адамгершілік және зияткерлік ұмтылысын оятады. Мысалы, әр түрлі мамандық өкілдерінің шығармашылық қызметінде эстетикалық мотивация қандай рөл атқаратыны белгілі — ғалымдар, инженерлер, конструкторлар және т.б. қызметтерін атам өтуге болады. Альберт Эйнштейн өзінің ғылыми шығармашылығында атап айтқандай, эстетикалық білім оның еңбектеріндегі логикалық мәннен кем емес екендігін мойындады. Осыған байланысты салыстырмалық теорияның ашылуы ғалымның интеллектінің ғана емес, оның эстетикалық сезімінің де нәтижесі болып табылады деген тұжырым дәлелденді [11].

1.2.1. Білім беру саласында эстетикалық тәрбиені қалыптастыру

Жалпы білім беретін мектепке дейінгі мекемелерде, мектептерде, кәсіптік – техникалық училищелерде және арнаулы орта оқу орындарында эстетикалық тәрбие оқу-тәрбие процесінің бір бөлігі болып табылады, барлық оқу пәндерін оқып-үйренуге байланысты барлық оқу уақытында жүргізіледі. Қазіргі уақытта мектепке дейінгі мекемелерде оқу – тәрбие қызметі жүзеге асырылатын барлық бағдарламалар өз тәрбиеленушілерінің эстетикалық дамуына үлкен рөл бөледі. Сабақ барысында, экскурсиялар, мерекелерді дайындау және өткізу кезінде тәрбие үдерісінің эстетикалық компоненті ескеріледі, балаларда көркем сезімдер мен талғам қалыптасады. Жалпы білім беретін мектепке дейінгі мекемелерде, мектептерде, кәсіптік – техникалық училищелерде және арнаулы орта оқу орындарында эстетикалық тәрбие оқу-тәрбие процесінің бір бөлігі болып табылады, барлық оқу пәндерін оқып-үйренуге байланысты барлық оқу уақытында жүргізіледі. Қазіргі уақытта мектепке дейінгі мекемелерде оқу – тәрбие қызметі жүзеге асырылатын

барлық бағдарламалар өз тәрбиеленушілерінің эстетикалық дамуына үлкен рөл бөледі. Сабақ барысында, экскурсиялар, мерекелерді дайындау және өткізу кезінде тәрбие үдерісінің эстетикалық компоненті ескеріледі, балаларда көркем сезімдер мен талғам қалыптасады.

Мектепте балаларды эстетикалық тәрбиелеуде әдебиет маңызды рөл атқарады, жалпы білім беретін мектептерде эстетикалық тәрбие бейнелеу өнері, ән айту сабақтарында жүргізіледі (1-ші-7-ші сыныптар). Көркем әдебиет пен өнерді тереңдетіп оқуға факультативтік курстар ықпал етеді. Әдебиет, музыка, ән айту, хореография, театр, бейнелеу, сәндік-қолданбалы өнер және т.б. саласында шығармашылық қабілеттер мен дарындарды дамыту бойынша үлкен жұмыс атқарады.

Эстетикалық мәдениетті қалыптастыру – бұл жеке тұлғаның өнер мен шындықтың әсемдігін толыққанды қабылдау және дұрыс түсіну қабілетін мақсатты дамыту процесі.

Ол көркем көріністер, көзқарастар мен нанымдар жүйесін әзірлеуді, эстетикалық сезімталдық пен талғамға тәрбиелеуді көздейді. Сонымен қатар, оқушылардың болмыстың барлық жағына әсем элементтерді енгізуге ұмтылысы мен қабілеті, сондай-ақ өнерде өзін күшпен көрсетуге дайындығы тәрбиеленеді.

Тәрбие үдерісінде Б. Т. Лихачевтің балалар өмірін эстетизациялаудың негізделген принципі ерекше рөлге ие. Тәрбиеленушілердің шындыққа деген эстетикалық көзқарасын қалыптастыру олардың жоғары көркемдік-эстетикалық талғамын дамытуға, оларға қоғамдық эстетикалық идеалдардың шынайы сұлулығын тануға мүмкіндік береді. Жаратылыстану – математикалық бағыт пәндері балалардың алдында табиғат сұлулығын ашуға, оны қорғауға және сақтауға ұмтылысты тәрбиелеуге көмектеседі. Гуманитарлық бағыт пәндері адам қатынасының эстетикалық көрінісін көрсетеді. Көркем – эстетикалық бағыт балаларды өнердің сиқырлы әлеміне енгізеді. Утилитарлық-практикалық циклдің заттары еңбек сұлулығының, адам денесінің құпияларына еніп, осы сұлулықты жасау, сақтау және дамыту дағдыларына үйретеді. Педагог сабақта ақыл – ой еңбегінің, іскерлік қарым – қатынастың, танымның, өзара көмек көрсетудің, бірлескен қызметтің сұлулығын бекіту маңызды. Қоғамдық ұйымдардың жұмысында, көркем өнерпаздарда мектеп оқушыларының алдында өмірдің эстетикасының үлкен мүмкіндіктері ашылады; өндірістік және қоғамдық пайдалы еңбекті ұйымдастыруда, күнделікті қатынастар мен мінез – құлықты қалыптастыруда.

Сурет салу, мүсіндеу, ән айту, мәнерлеп оқу саласындағы көркем дағдылар тұрақты болады. Баланың өз тәжірибесінде сызылған сызықтың дұрыстығын, декоративті суреттегі түстің реңін, ән айту интонациясының дәлдігін, сұрақ беретін интонацияның мәнерлілігін, таңдануды, қуаныш пен үрейлікті тексереді – мұның барлығы оны мұқият тыңдап, қарауға мәжбүрлейді. Жаңа әсерлермен байытылған қабылдау, өз кезегінде, баланы сенімді әрі ерікті әрекетке итермелейді [6, 33, 46].

Жекелеген балаларда неғұрлым айқын көрініс табады және көркемдік қабілеттері: байқаулық, әуенді есту, ырғақтық сезім. Әрине, бұл тек балаларды

әртүрлі тапсырмаларды орындауға жүйелі түрде шақырған жағдайда ғана жүзеге асырылады: дыбысты – нүктелік қарым – қатынасты ажырату, пішінін, түсін, сызығын және т. б. салыстыру.

Оқушылар мен мұғалімдер арасындағы, тәрбиеленушілер арасындағы, үлкендер мен кіші оқушылар арасындағы шынайы, адамгершілік қарым – қатынастағы өз эстетикасы бар. Отбасы мен мектептегі адамдар арасындағы қарапайым, батыл, қатал қарым – қатынастар баланың тұлғасын терең жаралап, өмір бойы із қалдырады. Керісінше, педагогтардың оқушыларға деген нәзік, сараланған қарым – қатынасы, әділ талап – тілегін тәрбиелеу мектебінің жоғары эстетика және мораль рухында балалар өмірін тәртіпке салады.

Балалар өмірін аралауда жақын қоршаған орта мен тұрмыстың эстетикалық безендірілу элементтерін енгізу маңызды.

Мектеп оқушыларының өз уақытын өткізетін, іспен айналысатын немесе демалатын мектепте, үйде, барлық жерде сұлулықты бекітуге ұмтылысын ояту маңызды. Балаларды мектепте, пәтерде сыныпта эстетикалық жағдай туғызуға кеңінен тарту керек.

Жүйелі сабақтар балалардың әр түрлі көркем қабілеттерінің бар екендігін, олардың жеке ерекшеліктері туралы, соның ішінде музыкалық сезімталдық, әуенді есту, ырғақ сезімі, музыкалық есте сақтау саласында да айқын айтуға мүмкіндік береді. Бұл балалардың музыкалық дамуын бағыттауға мүмкіндік береді. Бала өз бетінше, ересектердің көмегінсіз құрдастарымен бірге ән айта алады. Ол музыкалық ойындарда, хороводтарда рөлдерді орындауға, биде қозғалыстар жасауға, музыкалық шығармалар мен өз жолдастарының орындаулары туралы айтуға бейімделеді [24].

1.3. Эстетикалық тәрбие – эстетикалық мәдениет ретінде

Жеке тұлғаның эстетикалық мәдениетінің негізгі категориялары эстетикалық сана, көркемдік – эстетикалық қабылдау, эстетикалық сезім, эстетикалық тәжірибе, эстетикалық қажеттілік, эстетикалық идеал, эстетикалық талғам, эстетикалық пікір болып табылады.

Эстетикалық сана эстетикалық идеялардың, теориялардың, көзқарастар мен критерийлердің жиынтығында көрсетілген адамдардың шындыққа және өнерге саналы эстетикалық көзқарасын қамтиды.

Адамның эстетикалық санасының маңызды элементі көркем – эстетикалық қабылдау болып табылады. Қабылдау – өнермен және шындықтың сұлулығымен қарым – қатынастың бастапқы кезеңі, әлемге эстетикалық қатынастың психологиялық негізі.

Көркем – эстетикалық қабылдау адамның шынайылық пен өнер көріністерінде эстетикалық сезімдерді оятатын үрдістерді, қасиеттерін, сапасын сезіну қабілеттілігінде көрінеді.

Эстетикалық сезім – адамның болмыстың немесе өнердің эстетикалық құбылысына деген бағалау көзқарасынан туындаған субъективті эмоционалдық жағдай.

Эстетикалық уайымдау – күйзеліс, қайғы-қасірет, қуаныш және т.б. эстетикалық мінез – құлықтар мен сезімдер рухани – эстетикалық қажеттіліктердің пайда болуына және дамуына ықпал етеді.

Эстетикалық қажеттілік көркем – эстетикалық құндылықтармен қарым – қатынасқа тұрақты қажеттілік ретінде көрінеді.

Эстетикалық сананың орталық буыны эстетикалық идеал – табиғатта, қоғамда, адамда, өнерде заманауи сұлулық туралы әлеуметтік негізделген түсінік болып табылады.

Осы негізде тұлға санасында қоғамдық өмірдің, өнердің, табиғаттың эстетикалық құбылыстарын дәлелді, негізделген бағалау – эстетикалық пайымдау қабілеті дамиды.

Эстетикалық мәдениетті қалыптастыру эстетикалық тәрбие процесінде жүзеге асырылады.

Эстетикалық тәрбие – шығармашылық белсенді тұлғаны қалыптастыру, "сұлулық заңдары" бойынша өмір сүруге және жасауға қабілетті, әдемі, қайғылы, күлкілі, жансыз, сезімге, бағалауға қабілетті мақсатты үрдіс.

Эстетикалық тәрбие эстетикалық дамуды қамтиды – эстетикалық қабылдаудың, сезудің, шығармашылық қиялдың, эмоциялық уайымның, бейнелік ойлаудың белсенділігін, сондай-ақ рухани қажеттіліктердің қалыптасуын қамтамасыз ететін, баланың табиғи мәні бар күштерінің қалыптасуының ұйымдастырылған үрдісі [24, 29].

Эстетикалық тәрбиенің өзегі өнер құралдары арқылы жеке тұлғаға әсер ету және оның негізінде көркем тәрбиені жүзеге асыру болып табылады.

Көркем тәрбие – балалардың өнерді қабылдап, сезінуге, уайымдауға, сүйуге, бағалауға, оны рахаттандыруға және көркемдік құндылықтарды жасауға қабілеттіліктерін қалыптастыру мақсатында бағытталған процесс.

Эстетикалық тәрбие жүйесін ұйымдастыру негізінде бірқатар қағидаттар жатыр:

- жалпы эстетикалық тәрбие;
- тәрбие ісіне кешенді көзқарас;
- сынып, сыныптан тыс, мектептен тыс сабақтарды, бұқаралық ақпарат құралдары арқылы өнермен әсер етудің түрлі формаларын үйлестіру;
- көркемдік-эстетикалық іс-әрекеттің өмірімен, қоғамды жаңарту тәжірибесімен байланысы;
- көркем және психикалық дамудың бірлігі;
- көркем іс-әрекет және балалардың көркемөнері;
- бүкіл өмірді эстетикалық ету;
- балалардың жас және жеке ерекшеліктерін есепке алу.

Эстетикалық мәдениеттің қалыптасу критерийлері:

- өнермен және табиғатпен қарым-қатынас жасауға ұмтылудың болуы;
- сұлулықтың заңдары бойынша қоршаған болмысты өзгертудегі эстетикалық қажеттіліктің және білімсіздікке төзімділіктің болуы;
- өнерді қабылдай білу, жоғары көркемдік үлгілерден рахат алу;
- өнер туындысы мен табиғат объектісіне эстетикалық баға бере білу;
- шығармашылық өзін-өзі көрсету қабілеті;

- қоршаған адамдармен қарым – қатынасты эстетикалық ету;
- халық шығармашылығының негіздерін, өз елінің тарихи – дәстүрлерін білу, оларды шығармашылық игеруге және сақтауға ұмтылу.

1.3.1. Эстетикалық мәдениетті қалыптастырудың теориялық – әдіснамалық негіздері

Эстетикалық мәдениетті қалыптастыру процесін зерттеу «мәдениет» ұғымының мәнін нақты көрсетуді талап етеді. Ол латын тілінен шыққан «cultura», яғни «өсіру, тәрбиелеу, білім беру, дамыту, құрмет» сөзі.

Философияда «мәдениет» ұғымын анықтаудың әртүрлі тәсілдері бар. Эмпирикалық (сипаттамалық) тәсіл адамның барлық қызметінің нәтижесі, яғни өзі жинаған заттар мен құндылықтардың жиынтығы ретінде мәдениетті білдіреді. Бағалау (аксиологиялық) тәсілі кезінде арнайы сапа – «мәдениеттілік» бөлінеді, оның көріну дәрежесі бағаланатын адамның эталон ретінде таңдалғанына арақатынасы арқылы анықталады. Іс – әрекеттік тәсіл мәдениетті іс – әрекеттің биологиялық емес, адамдық тәсілі ретінде қарастырады.

Қазіргі заманғы мәдениеттануда «мәдениет» ұғымының мазмұнының білім, білік, қызмет тәсілдерінің қажетті индивид ретінде ұғынудан – осы феномені аясында іс – әрекет процесінде индивидтің маңызды күші, шығармашылық потенциалын шоғырландыруға түрленуі байқалады.

«Мәдениет» ұғымы мәндердің барлық алуан түрлерінде адамға жататын, олар құрған рухани және материалдық құндылықтарда көрсетілген жетістіктер деңгейі туралы түсінік бар. Екі мәдениет саласы бөлінеді: материалдық және рухани. Эстетикалық мәдениет бұл жерде қоғамның рухани мәдениетінің барлық басқа элементтерін біріктіретін өзіндік байланыстырушы буын ретінде, демек, оның барлық шығармашылық бастауларын іске асырудың тиімді құралы ретінде көрінеді.

Эстетикалық идеялар ежелгі дәуірде пайда болды және Платон мен Аристотельден бастап, бүгінгі күнге дейін даму үстінде. Бұл эволюция эстетиканың ғылым ретінде қалыптасуымен, оның пәніне деген көзқарасымен байланысты. «Эстетика» термині грек тілінен «aisteticos» - «сезіммен қабылданатын» деген мағынада. Г. Ф. Гегель философиялық ой тарихында алғаш рет эстетикалық сезім мәселесін қалыптастырып, оны көркемдік үдерістегі тұтас адам сезімінің ерекше сипатын анықтау ретінде сипаттады.

Философтар Д. Дидро және Н. Г. Чернышевский эстетика ғылым ретінде «керемет ғылым саласы» деп санады. Адамның әлеммен қарым – қатынасы әртүрлі болғандықтан, білім жинақталып, жаңа сезімдік реакциялар мен жай-күй түзілді, эстетиканың басқа да категориялары дами бастады: «жоғары шекті» және «бірқалыпты», «қайғылы» және «комикстік». Әрбір санат адамның өзара іс – қимылы мен шындықтың эстетикалық көріністері туралы білімдерді бейнелейді [23, 24].

XX ғасырдың 50-ші жылдарының екінші жартысында Ю. Б. Боревтің эстетикалық метакатегория болып табылатындығын және «өмір мен өнердің

әлемі – білімсіздік, биік шынды, қайғылы, комикалы, драмалық және басқа да сипаттамаларына тән екенін көрсетеді» деген анықтамасы таралды.

XX ғасырда белгілі неміс ғалымы Э. Мейман енгізген «эстетикалық мәдениет» ұғымы қазіргі заманғы әдебиетте философия мен эстетика бойынша, әсіресе соңғы онжылдықта, жалпы мәдениет және эстетикалық мәдениет мәселелері белсенді түрде әзірленгенде егжей – тегжейлі талданады. Кең мағынада эстетика «эстетикалық мәдениетті» мәдениеттің мамандандырылған бөлігі ретінде анықтайды, ол өнер мен эстетикалық қатынастарды дамытуды қамтамасыз ету қабілеті тұрғысынан қоғамның жағдайын сипаттайды.

"Эстетикалық мәдениет" ұғымына Ю. Б. Боров, М. С. Каган, Н.И.Киященко, Л.Н.Коган, А.И.Комаров, Н.Б.Крылов, Г.С.Лабковская, Н.Л.Лейзеров, У.Ф.Сун сияқты танымал зерттеушілердің еңбектері арналған.

Бұл ұғымды аша отырып, М.М.Каган «эстетикалық мәдениет – мәдениеттің автономды бөлігі емес, бірақ оның жалпы әлеуеті, оның сыртқы және ішкі формалары» деп мәлімдеген. Ғалымның пікірінше, эстетикалық мәдениет адамгершілік, діни, саяси мәдениетті, тұрмыс мәдениетін, қарым – қатынас, сөйлеу мәдениетін ұйымдастыру және білдіру тәсілдерін қамтиды және жалпы мәдениетке ұқсас, ол өз көріністері бойынша әртүрлі масштабты: ол біздің алдымызға қоғамның эстетикалық мәдениеті ретінде және оның әр бөлігінің, сыныбының және кәсіби тобының, жас ерекшелігінің, білімділігінің эстетикалық мәдениеті ретінде көрінеді және тұлғаның эстетикалық мәдениеті ретінде көрініс табады».

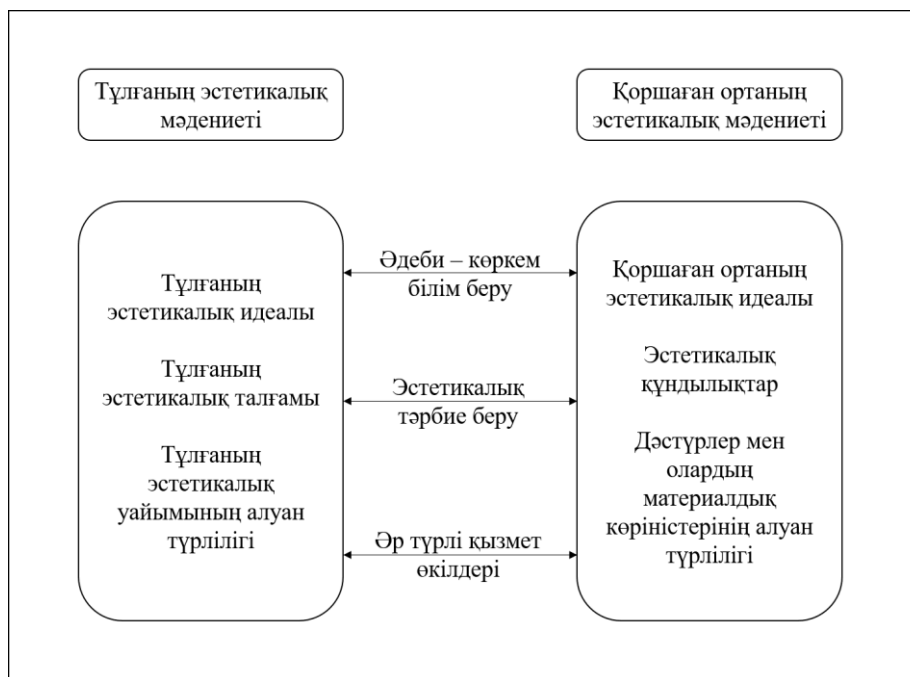
Зерттеушілер эстетикалық және көркем мәдениеттің ұқсастығына назар аударған. Соңғы эстетикалық мәдениетке қарағанда, егер жоғарыда келтірілген анықтама ескерілсе, сондай-ақ эстетикалық мәдениетте – «адамның эстетикалық энергиясы жан – жақты және екінші реттік, яғни адамдардың іс – қимыл тәсілдерін және өмірдің, мінез-құлықтың және де қызметтің барлық салаларында олар жасайтын заттардың нысанын ұйымдастырады...».

Н.И.Киященко теориясына сәйкес, қоғамның эстетикалық мәдениеті – бұл қоғамның әлеммен өзара іс – қимылына, қоғамның жетілдіруге, қоғамдық қатынастардың барлық жүйесінің толық гүлденуіне ұмтылуына қатысатын барлық эстетикалық (табиғи және адамның шығармашылық еңбегімен жасалған) құндылықтардың жиынтығы. Эстетикалық қарым – қатынастар негізінде алдыңғы тәжірибеден ажырамайтын эстетикалық шындық қалыптасады, ол мәдениетте белгілі бір дәуірдің көркемдік құндылықтарында көрсетілген оның ең жарқын көріністерінде объективтеледі.

Эстетикалық мәдениет позитивті уайымдармен байланысты қалаған нәтижеге қол жеткізуге ұмтылатын адамның белсенділігін болжайды. Ол адамның ішкі сипатты уайымдаумен сезімтал сыртқы әлемді сәйкестендіру қабілетін көрсетеді.

Эстетикалық мәдениет адам үшін эволюциялық және ізгілендіретін мәнге ие және адамның шынайылықты сезімдік-рационалды даналылық арқылы тұтастық ретінде елестету қабілетіне негізделген әлемдік сезім деңгейі ретінде

көрінеді. Сондықтан эстетикалық мәдениет адамға құндылықты бағдарларды ғана емес, сонымен қатар қызметтің барлық түрлеріндегі артықшылықтарға да әсер етеді.

Сурет 3. Тұлға мен қоршаған орта мәдениеті арасындағы байланыс

Эстетикалық мәдениет оның барлық көріністерімен тығыз қарым-қатынас жасайтын мәдениеттің бір бөлігі болып табылады. Эстетикалық көріністердің ерекшелігін әрбір мәдени-тарихи дәуірде атап өтуге болады, шығыс пен батыс мәдениетінде эстетикалық мәдениеттің аймақтық ерекшеліктерін бөліп көрсетуге болады.

Эстетикалық мәдениет адамның өмір сүруінде үлкен рөл атқарады және адамның қоршаған ортамен өзара іс – қимылының сипатына әсер етеді.

Эстетикалық мәдениет екі деңгейде ұсынылған: Жеке және әлеуметтік. Бірінші деңгейде әңгіме жеке тұлғаның эстетикалық мәдениеті туралы, екіншісі - қоғамның эстетикалық мәдениеті туралы болып отыр [14, 26, 44].

Тұлғаның эстетикалық мәдениеті – бұл нақты индивидтің өмірлік қызметін және эстетикалық талғам мен идеалдың ерекшелігін анықтайтын сезімтал-интеллектуалдық күш, қабілеттері мен дағдыларының белгілі бір деңгейі.

Жеке тұлғаның эстетикалық мәдениетін сипаттау кезінде эстетикалық идеал, эстетикалық қажеттілік, эстетикалық артықшылық, эстетикалық уайымның жиынтығы мен әртүрлілігі сияқты оның құрамдастары ескеріледі.

Тұлғаның эстетикалық мәдениетінің ең басты өлшемі (өзегі), оның мәні мен көрінісі эстетикалық талғам болып табылады. Эстетикалық талғам адамның эстетикалық тәжірибесін жүзеге асыру үшін қажетті ерекше қабілеті болып табылады, ол өзі үшін тамаша және білімсіз, жоғары және төменгі және т.б. анықтау, өнер туындыларының және басқа да мәдени артефактілердің, сондай-ақ нақты табиғи орта заттарының эстетикалық маңыздылығын бағалау мүмкіндігіне ие болады.

Эстетикалық талғам тек субъективті түсінік емес, себебі ол туа біткен сапа емес. Эстетикалық талғам адамның іс-әрекеті және мәдени жетістіктерге баулу процесінде пайда болады, өндіріледі және өзгереді.

Қоғамның эстетикалық мәдениеті – бұл осы қоғамда үстемдік ететін эстетикалық көзқарастар мен адамдардың эстетикалық ұстанымдарынан әлем туралы түсініктерінің белгілі бір деңгейі, сондай-ақ эстетикалық құндылықтар мен құралдардың, оларды өндіру, сақтау, тарату және тұтыну тәсілдері мен нысандарының жиынтығы. Қоғамның эстетикалық мәдениеті адамзаттың эстетикалық мәдениетін, қоғамның эстетикалық мәдениетін, әлеуметтік топтың эстетикалық мәдениетін элементтерімен санауға болатын өз құрылымына ие.

Әрбір жеке жағдайда ол адамдардың санасының ерекшелігінде, олардың қызмет түрлерінің әр түрлілігінде, қарым – қатынас және бір – бірімен өзара іс-қимыл ерекшелігінде, яғни адамаралық қатынастар саласында көрінеді. Қоғамның эстетикалық мәдениетінің ең басты өлшемі, оның мәні мен көрінісі мәдениетте нақты эстетикалық құндылықтарда жүзеге асырылатын эстетикалық идеал болып табылады. Қоғамда үстем болатын эстетикалық идеалдың өзгеруі эстетикалық құндылықтардың өзгеруіне әкеледі. Эстетикалық мәдениет қоғамның көркем мәдениетінде және оның жетістіктерінде де көрінеді.

Жеке тұлғаның эстетикалық мәдениеті мен қоғамның эстетикалық мәдениеті үнемі өзара әрекеттестікте болады. Олардың өзара әрекеттесуінің негізгі арналары эстетикалық тәрбие және көркем білім, сондай-ақ көркем шығармашылық болып табылады. Жеке тұлғаның эстетикалық мәдениетінің динамикасында ерекше орын өзін-өзі тәрбиелеу және өзін-өзі білім алуға жатады. Бұл жағдайда қоғамның эстетикалық мәдениеті осы үдерістің басты факторы және ынталандыруы болып табылады.

Жеке тұлғаның эстетикалық мәдениеті қоғамның эстетикалық мәдениетінің жаңаруына ықпал етеді, өйткені әрбір жеке тұлғаның дамытатын мәдениеттің эстетикалық идеалы адамның эстетикалық талғамы арқылы арақатынас актісінде шығармашылықпен түсіндіріледі. Қоғамның эстетикалық мәдениеті тұлғаның эстетикалық мәдениетіне әсер етеді.

Эстетикалық тәрбие тұлғаның эстетикалық мәдениеті мен қоғамның эстетикалық мәдениетінің өзара іс-қимыл арнасы ретінде

Ежелгі мәдениетте өнер адамның динамикалық даму процесінің маңызды факторы ретінде қарастырылады. Алайда, жеке тұлғаны, азаматты, мәдени адамды тәрбиелеуде өнердің елеулі рөлін теориялық негіздеп, қоғамдық қызметте іс жүзінде қолданды.

Эстетикалық тәрбие тақырыбындағы алғашқы ғылыми еңбектердің арасында Ж.Ж. Руссо және Я. А. Коменскийдің эстетикалық тәрбие — адам денесінің мәдениетіне, табиғи дарындардың мәдениетіне қамқорлық жасау және шеберлікке қамқорлық жасау деп атап өткен жұмыстары ерекше орын алады. Кеңестік педагогикада эстетикалық тәрбие коммунистік тәрбиенің маңызды бөлігі болып табылады.

Алайда, "эстетика" ұғымы "мәнерлі" ретінде (А. Лосев, М. Бахтин және т.б.) дамыту арқылы, 1970-ші жылдары эстетикалық тәрбие өзін-өзі көрсету құралы ретінде қарастырылады. Сондықтан бүгінгі күні эстетикалық тәрбие жүйесі туралы мәселе плюрализм, көркем қызметтің барлық спектрі жағынан да, адамның эстетикалық талғамы жағынан да алуан түрлілік контекстінде қайта қаралады.

Бүгінгі таңда эстетикалық тәрбие – бұл педагогика, эстетика, өнертану, Психология және мәдениеттану зерттеулерін біріктіретін ғылыми білім мен қоғамдық тәжірибе саласы.

Эстетикалық тәрбие – бұл қоғамның (әлеуметтік ортаның) индивидке белгілі эстетикалық қажеттіліктерді, қабілеттерді және сұлулық заңдары бойынша өмір сүру дағдыларын қалыптастыру мақсатында жүйелі әсер ету процесі. Эстетикалық тәрбиенің шетелдік тәжірибесінде ұзақ уақыт бойы бірнеше модельдер болды: американдық, оның негізінде гуманистік идеалдарды қалыптастыру жатыр; француздық, онда эстетикалық тәрбие адамның өзін-өзі бекітуі мен әлеуметтік бейімделуіне ықпал ететін негізгі құрал болып табылады.

Ғалымдардың заманауи көзқарастарына сәйкес эстетикалық мәдениет – жалпы мәдениеттің ажырамас бөлігі. Бұл алдыңғы жасампаз қызметтің нәтижесі ретінде игерілген құндылықтардың жиынтығы ғана емес, сонымен қатар эстетикалық құндылықтарды құру, игеру және тұтыну, тарату процесі.

1.4. Эстетикалық және этикалық тәрбие негіздері, айырмашылықтары мен теориялық негіздері

Табиғат сұлулығын қабылдау оның ғылыми танымымен, табиғатқа, ғылымға, еңбекке, қоршаған өмірге деген қызығушылықтың дамуымен байланысты болуы тиіс. Сондықтан балаларға эстетикалық сезімдерді ояту өте маңызды, тіпті қарапайым табиғи объектілерде әдемі көру қабілеті. Тірі нысандарды зерттеу барысында оқушылар қорқынышты көрінетін жануарлардың немесе өсімдіктердің, мысалы кәдімгі бақа, құрт – құмырсқаның, өрмекшілердің сұлулығын қабылдауды үйренуі мүмкін. Бұл сабақта мұғалім оқушылардың жасырын сұлулығы мен үйлесімділігін – дене формасының тепе – теңдігі мен нәзіктігін, тіршілік ету ортасына бейімделуін, басқа объектілермен өзара іс – қимыл жасаудың қиындығын көре білуін дамытатынымен түсіндіріледі.

Эстетикалық тәрбие үдерісінде кейбір мұғалімдер табиғат объектілерін көрсету және ғылыми мәселелерді талдау үшін оларды пайдалана отырып, көркем суреттерге, әдебиетке, бейнежазбаларға, фотосуреттерге, музыкаға, фольклорға жүгінеді. Көркем бейнелерді пайдалану кезінде әдебиет пен өнер шығармаларындағы табиғи құбылыстардың ғылыми көрінісінің дәлдігіне назар аудару өте маңызды.

Эстетикалық тәрбиенің алдында балаларды табиғатта, еңбекте, тұрмыста және қарым-қатынаста әсемдікті көруге және тануға, жасауға және қорғауға үйрету міндеті тұр.

Этикалық тәрбие адамгершілік тәрбиенің теориялық негізі болып табылады. Этика идеялары мен қағидаттарына негізделі отырып, оқыту процесінде этикалық тәрбие оқушылардың бойында белгілі бір адамгершілік қағидаттарға сәйкес моральдық нанымдарды, сезімдер мен әдеттерді қалыптастыру мақсатын қояды [37, 41].

Этикалық тәрбие процесінде адамгершілік әрекеттерге сендіру және үйрету әдістері кеңінен қолданылады. Моральдық көтермелеудің, оң қылықтарды мақұлдаудың және теріс қылықтарды айыптаудың, этикалық әңгімелесудің, жеке үлгінің және адамгершілік мінез – құлық үлгілерін көрнекі көрсетудің маңызы зор.

Этикалық тәрбие (адамгершілік тәрбие) – адамның бойында қоғамдық тұрғыдан адамгершілік қасиеттерді қалыптастыруға бағытталған адамның тұлғасына жүйелі тәрбиелік ықпал ету. Оларға жауапкершілік, гуманизм, жоғары мінез – құлық мәдениеті, жалпы адамзаттық құндылықтарды сақтау мен түсіну, адамгершілік наным – сенімдер мен әдеттерді жасау, ұлтаралық қатынастардың жоғары мәдениеті, патриотизм, ғылыми дүниетанымның тұрақтылығы және т. б. жатады.

Жиі адамның адамгершілік синонимі ретінде мораль ұғымын пайдаланады.

Мораль – қоғам жеке адамға қоятын нормалар, ережелер мен талаптар жүйесі. Адамгершілік қалыптастыру – бұл моральдық нормаларды, ережелер мен талаптарды дағдылар мен әдеттерге аудару. Қоғамның моралі адамның өмір мен қызметтің әр түрлі салаларына қатысты көптеген қарым – қатынастарын қамтиды: патриоттық қарым – қатынас, басқа халықтар мен олардың мәдениетіне, еңбек пен еңбек өнімдеріне қарым – қатынас, адамдарға қарым – қатынас, өзіне деген қарым – қатынас.

Адамгершілік тәрбиенің ерекшелігі моральдық қоғамдық нормалар мен ережелерді сақтау адамның ішкі уәждері мен қажеттіліктеріне байланысты ерікті іс болып табылады. Оларды сақтамағаны үшін жалғыз жаза ретінде соттау, қоғам немесе оның жекелеген мүшелері тарапынан мақұлдамау бола алады және бұл жерде адам үшін осы жанжалдардың маңыздылығы, оның санасындағы қоғамдық пікірдің рөлі маңызды. Адамгершілік тәрбие алған адам қоғамға және қоғамдық пікірге оның мінез – құлқын анықтайтын факторға жатады, өйткені өзін осы қоғаммен байланыстырады және өзін оның бір бөлігі деп санайды, бұл оны қоғамдық қабылданған нормалар мен мінез – құлық ережелерін сақтауға міндеттейді. Адамгершілік тәрбиелі адам үшін қоғам белгілеген тәртіп нормалары мен ережелері оның өз көзқарастары мен наным – сенімдеріне айналған, ал тұлғаға қойылатын талаптар адамның ішкі қажеттіліктеріне айналған кезде ғана болады.

Қазіргі уақытта жалпы адамзаттық құндылықтарды жаңғырту міндеті маңызды. Ең ішінде ең маңыздысы – өмір. Осыған байланысты, кіші мектеп жасынан бастап балаларды олардың болашақ ата – ана міндеттерін ескере отырып, тәрбиелеу керек, яғни адам өмірін ұлы құндылық ретінде түсінуді, оған деген ізгілікті қарым – қатынасты, өз балаларына жауапкершілік туралы ұғымды, олардың дені сау және толыққанды өсуі мен дамуының

маңыздылығын, өз өміріне ұқыпты қарауды дарыту керек. Балаларды тәрбиелей отырып, оларда өзінің және басқа адамдардың денсаулығы мен өміріне әр түрлі қастандық жасауға жол берілмейтініне тұрақты сенім қалыптастыру қажет. Адамның негізгі құқығы оның өмір сүру құқығы болып табылады.

Адамзаттың басқа құндылығы – еркіндік. Бұл анықтаманы дұрыс түсінудің маңызы зор. Балалар жиі еркіндік құқығын, жазасыздық және тәртіптіліктің болмауы ретінде қабылдайды. Шын мәнінде еркіндік пен тәртіп – демократиялық қоғамға тән бөлінбейтін ұғымдар [28, 39].

Адамға адамгершілік тәрбиенің мәні мен мағынасын түсіндіру маңызды. Моральдық қатынастар адамның әр түрлі іс-әрекеті процесінде пайда болады, сондықтан тәрбие процесін ұйымдастыра отырып, әртүрлі шығармашылық, оқу, еңбек және басқа да қызмет түрлеріне және осы қызметті басқару және реттеу арқылы, жеке – этикалық қасиеттерге сәйкес келетін іс-әрекеттерді жасауға артықшылық беру керек. Тәрбие процесінде бала іс жүзінде жаман мінез – құлықтың, адамдарға деген қарым – қатынастың, өзімшілдік пен жауапсыздық көріністерінің жағымсыз жақтарын сезіне алатын жағдайларды жасанды түрде жасау жақсы әсер етеді. Сонда бала нақты өмірде адамгершілік қасиеттердің құндылығын түсініп, оларды қалыптастыру кезінде қоғамдағы толыққанды өмір мен қызмет үшін пайданы көре бастайды. Адамгершілік тәрбие әдістерін таңдай отырып, ең алдымен адамның жеке ерекшеліктеріне, нақты жағдайға, тәрбиеленушілердің ұжымдағы эмоционалдық көңіл – күйіне негізделу қажет. Тәрбие процесінде тәрбиеленушілердің жағымсыз немесе әлсіз жақтарын қарсы күреске айналмауын қадағалау маңызды. Адамгершілік әдеттер жасай отырып, көбінесе моральдық тұрғыдан теріс әдеттерден арылуға тура келеді. Осыған байланысты, адамда дәрменсіздікті сезіну инстинкті емес, тәрбиелеу перспективаларын ашуға болатын жақсы перспективалар қалыптасу қажет [17].

2. ТӘЖІРИБЕЛІК БӨЛІМ

2.1. Оқушылардың эстетикалық тәрбиесінің диагностикалау әдістері

Тұлғаның ең қарқынды эстетикалық дамуы мектеп жасына қарай жүреді. Бұл ретте оқушылардың әрбір жас тобы үшін физиологиялық және жеке-психологиялық ерекшеліктерімен, сондай-ақ жетекші және эстетикалық қызметтің өзара іс-қимыл ерекшеліктерімен байланысты эстетикалық дамудың белгілі бір кезеңдері тән.

Эстетикалық тәрбие процесін ұйымдастыру кезінде балалардың эмоциялары мен сезімдерін есепке алу ерекше маңызға ие болады. Осы жастағы балалардың эмоционалдық өмірін сипаттай отырып, П. М. Якобсон "сезімнің тікелей көрінісінің тіршілігі", сондай-ақ олардың әсерлілігі мен эмоционалдық қайырымдылығын көрсетті.

Кіші және орта мектеп жасындағы балалардың эстетикалық іс-әрекетінің жетекші себептері мүдделер (бейімділік, артықшылық) болып табылады. Психологтар мінез-құлықтың эстетикалық мотивін ерекше атап көрсетеді, ол танымдық, этикалық, органикалық және басқа да себептерден басым болады және мінез-құлықтың неғұрлым күрделі түрлеріне, балалардың ойын, оқу-танымдық, еңбек және спорттық іс-әрекеттерімен әртүрлі байланыстарға, қарым-қатынастың әртүрлі түрлеріне қосылады.

Осылайша, ғылыми негізделген психологтардың жас ерекшеліктері эстетикалық тәрбиенің педагогикалық теориясын әзірлеуде негіз қалаушы болып табылады. Л. П. Печконың айтуынша, "оқытудың бастапқы және орта кезеңдерінде балаларда эстетикалық көзқарасты дамытуға және эстетикалық - көркемдік талғамды қалыптастыруға, сондай-ақ эстетикалық құбылыстарға ойлы көзқарас дағдыларын дарытуға болады".

Фактілерді жинақтау және эстетикалық жинақтау, қоршаған ортаның заңдылықтарын бейнелі түрде тану эстетикалық сезімталдықты қалыптастыруға, сонымен қатар оның негізінде эстетикалық талғамды тәрбиелеуге ықпал етеді. Эстетикалық тәрбиенің басқа компоненттерімен салыстырғанда оқушылардың эстетикалық талғамы педагогикалық басқарылатын жеке білім беру болып табылады. Оның қалыптасуына қабылданатын құбылыстардың эмоциялық бағасы, эстетикалық түсініктері мен түсініктері әсер етеді.

Эстетикалық пайымдаулар В. С. Кузин бойынша 1-2 сынып оқушыларының оқу процесінде қалыптасады және қысқаша, бөлшектердің тізімімен, сипаттамалық деңгейімен, бір пікірден оқшаулануымен, салыстырудың, қорытудың болмауымен, басқа заттар мен шындықты құбылыстарға ауыстырумен сипатталады. В суждениях емес байкалады даралық, бірегейлігі, аргументированность. Мақсатты оқытудың ықпалымен оқушыларда алғаш рет қолда бар ұғымдарды жүйелендіру, одан кейін - жаңа білімдерді, іскерліктер мен дағдыларды қарқынды меңгеру, бұл ойлауды, жадыны, тұлғаның эмоциялық-ерік қасиеттерін сапалы жаңа, неғұрлым жоғары деңгейге көтереді. Одан әрі оқушылардың пайымдаулары ой-пікірлерімен, логикалық, жан-жақты, сезімдік-эмоционалдық тереңдігімен

сипатталады. Көп жағдайда ойда зерттелетін өнер туындыларында және шындық құбылыстарында идеялық-эстетикалық мазмұнның жинақталуын, салыстырмалы талдауын байқауға болады.

Эстетикалық қажеттілікті қалыптастыру негізінде балаға табиғаттан тән және эстетикалық тәрбиелеудің мақсатқа бағытталған процесінде дамитын әсемдікке ұмтылу жатыр, оның дәрежесі жеке тұлғаның өнерді эмоционалды бастан өткеруге және қоршаған ортаны шығармашылықпен өзгертуге қабілеттілігімен анықталады.

Бастауыш сынып оқушыларының негізгі қажеттіліктерін іске асыруға ықпал ететін көркем-эстетикалық қызмет танымдық, еңбек қызметі мен қарым-қатынастан туынды емес, дербес ретінде бөлінуі мүмкін.

Оқушыларды эстетикалық тәрбиелеу бойынша екі негізгі бағыт:

- талғампаздық – бағалаушы – әдемілікті қабылдау, онымен рахаттану, қоғамдық өмірде, табиғатта, еңбекте, тұрмыста және өнерде жақсы мен жаманды ажырата алу;

- белсенді – шығармашылық – өмір мен тұрмыс – тіршілікке, табиғатқа, еңбек етуге, қоршаған ортада әсемдік жасау және көбейту, оны адам мүддесіне айналдыруға ұмтылу қабілеттері, іскерліктері мен дағдылары.

Осылайша, эстетикалық тәрбие міндеттері:

1. қоршаған болмыстың заттары мен құбылыстары, өнер туындылары туралы бастапқы эстетикалық түсініктерді байыту және нақтылау;
2. эстетикалық (көркем) ұғымдарды, пайымдауларды, бағалауды қалыптастыру (өнерде, табиғатта, қоғамдық өмір құбылыстарында, тұрмыста әсемдікті түсіну қабілеті);
3. эстетикалық сезімталдықты дамыту, эмоционалдық – эстетикалық реакциялар ауқымын кеңейту, эстетикалық уайымдар мен сезімдерді саралау;
4. эстетикалық талғамды тәрбиелеу;
5. эстетикалық қажеттілікті қалыптастыру;
6. көркем – шығармашылық қабілеттерін анықтау және дамыту;
7. эстетикалық – пәндік шығармашылық іс – әрекет дағдыларын қалыптастыру және шығармашылық белсенділікті дамыту;
8. тұлғаның эстетикалық қасиеттерін және мінез – құлық мәдениетін тәрбиелеу.

Тәрбиелілікті зерттеу кезінде бір ғана емес, бірнешеуін пайдалану қажет. Бұл бақылау, әңгімелесу, эксперимент, сауалнама болуы мүмкін.

Диагностика тәрбие-білім беру үдерісін мақсатты және тиімді жүзеге асыру үшін үлкен маңызға ие. Ол тәрбиелеу мен оқытудың барлық жүйесін және оның құрамдас бөліктерін бақылау (мониторингілеу) және түзету арқылы балаларды тәрбиелеу, оқыту және дамыту процесін жетілдіруге мүмкіндік береді.

Эстетикалық тәрбиелілік үдерісінің нәтижелері мен тиімділігін зерттеу - педагогикалық теория мен практиканың ең күрделі мәселелерінің бірі. Күрделілік, ең алдымен, бұл үдерістің жай-күйіне, нәтижелері мен тиімділігіне

мектептің өз жағдайы ғана емес, сонымен қатар оған қатысты сыртқы орта әсер ететіндігіне байланысты.

Эстетикалық көріністердің қалыптасу деңгейі келесі компоненттер бойынша бақыланады:

- 1) музыкалық қызметте;
- 2) бейнелеу қызметінде.

2.2. Эстетикалық мәдениетті сабақтан тыс уақытта арттыру жолдары

Эстетикалық тәрбие-бұл оқушылардың эстетикалық мәдениетін қалыптастыруға бағытталған педагогтар мен тәрбиеленушілердің бірлескен іс-әрекеті.

Балаларды эстетикалық тәрбиелеу қоғам мен жеке тұлғаны қалыптастыру жолындағы өте маңызды кезең болып табылады.

Осы мәселені зерттей отырып, кіші мектеп жасына ерекше мән берді. Бұл жастағы балалардың ерекшеліктері эстетикалық мәдениетті қалыптастыру үшін ең қолайлы болып табылады. Кіші мектеп жасындағы эстетикалық даму процесінде туындайтын проблемалар орта және жоғары сыныптарда жүйелі жұмыс жағдайында да түзетуге болмайтын мәселелер жиі болатыны дәлелденген.

М. Монтессори тәрбиелеудің маңызды міндеттерінің бірі мәдени ортаны эстетикалық қабылдау қабілетін, поэтикалық және музыкалық есту қабілетін, балалардың түстік сезімдерін, ырғағын, музыкалық есту қабілетін, олардың қозғалыс ырғағын және т. б. дамытуды көрсетті.

Кіші оқушы өмірінде эстетикалық тәрбие ересек адамның өміріне қарағанда үлкен рөл атқарады. Қиялдың тұрақты жұмысы қоршаған ортаны танып білудің негізгі тәсілі, шығармашылық қабілеттерін дамытудың психологиялық алғышарты болып табылады. Эстетикалық тәрбие процесінде бала жеке практикалық тәжірибе шегінен шығуға және әлеуметтік кеңістік нормативтерін меңгеруге ұмтылады.

Мақсаты – бастауыш сынып оқушыларының эстетикалық мәдениетін арттыру мақсатында сабақтан тыс іс-әрекетте оқытудың тиімділігін көрсету.

Адам тұлғасының эстетикалық мәдениеті оның рухани даму деңгейімен, әлеммен өзара байланысымен, оның қоғамдағы рөлімен анықталады. Жеке тұлғаның рухани даму дәрежесіне шығармашылық даму сипаты, жеке қарым-қатынас және әлем мен қоғамның қабылдауы байланысты. Эстетикалық мәдениет эстетикалық білімнің, сенімнің, сезімнің, дағдылардың және жеке адамның мінез-құлық нормаларының өзара байланысын көрсетеді. Бұл компоненттер тұлғаның рухани құрылымындағы қоғамның эстетикалық мәдениетін меңгеру дәрежесін білдіреді.

Бастауыш сынып оқушыларының эстетикалық тәрбиесінің міндеттері бірнеше топқа бөлінеді:

- Бірінші топқа балалардың эстетикалық талғамын және қоршаған ортаға қарым-қатынасын қалыптастыруға бағытталған міндеттер жатады. Қоршаған ортада: табиғатта, өнерде, іс-әрекеттерде және адамдарда сұлулықты сезіну

және көру білігін дамыту. Көркем талғам мен талғамды сезімге деген қажеттілікті тәрбиелеу.

- Тапсырмалардың екінші тобы әр түрлі өнерде көркемдік іскерлікті қалыптастырады: балалар сабақтан тыс іс-әрекеттерде сурет салуды және мүсіндеуді, әр түрлі ұсақ-түйектерді құрастыруды және жасауды, оларды қоршаған ортаға сыйлауды, ән айтуды және билеуді, әдеби конкурстарға, сыныптан тыс іс-шараларға қатыса отырып, өзінің сөздік шығармашылығын дамытуды үйренеді.

Сабақтан тыс уақытта қолданылатын эстетикалық тәрбие формалары:

- табиғатпен қарым-қатынас жасау арқылы эстетикалық тәрбие беру. Бұл Ульяновск қаласындағы дендросаябаққа бару, саябаққа немесе орманға саяхат, жорықтар, экологиялық ойындар. Содан кейін балалар сурет салады, шығармашылық және тақырыптық жобаларды, көрмелерді ресімдейді, шығармаларда көргендерін сипаттайды;

- дене тәрбиесіндегі эстетика. Маусымдық спорттық жарыстар өткізу;

- өнер арқылы эстетикалық тәрбие беру. Мектеп оқушыларының мұражайлар мен театрларға жорықтары, Аналар күніне, Мұғалімдер күніне, қарттар күніне, Жеңіс күніне арналған мәнерлеп оқу конкурстары, конкурстар мен викториналар;

- жұмыс кабинетін, көрнекі құралдарды ресімдеуден тұратын жұмыстың эстетикасы, яғни сынып бөлмесінде жайлылық пен жайлылық жасау. Кабинетті оқушылар жасаған ұлы классиктердің бірнеше дәйексөздерімен, суреттермен, табиғат суреттерімен безендіріңіз. Бұл бастауыш сынып оқушыларының қызығушылығын қалыптастыруға ықпал етеді, және оқушылардың өздерін қоршаған ортаға қарап, оқуды бастауына әкеледі. Тиісінше, өнерді уақыт өте келе бағалауға үйренеді.

Эстетикалық бастама адамның еңбектерінде, өзінің қоршаған өмірін өзгертуге бағытталған қызметінде қаланған. Балалар еңбегі тартымдылыққа айналмауы үшін эстетикалық ләззат алып, қозғалыс сұлулығы мен дәлдігімен, уақытты қатаң үнемдеумен, шабыттандырумен, әуестенушілікпен белгіленуі тиіс.

Табиғат – керемет нәрсе емес. Ол эстетикалық сезімді, байқағыштықты, қиялды дамыту үшін бай материал береді. Табиғат сұлулығы рухани асылдықты тәрбиелеуде үлкен рөл атқарады, баланың жанында сезіну, заттардың реңктерін қабылдау қабілетін тәрбиелейді.

Көркем әдебиет – бұл кіші оқушының эстетикалық мәдениетін қалыптастыру үшін өнердің ең тиімді түрі. Сөз сұлулығын тану – әдемі әлемдегі алғашқы және маңызды қадам. Оқу мәдениетін дамыту әдеби талғам мен эстетикалық ықыласты тәрбиелеудің ең күшті құралы болып табылады.

Музыка лирикалық поэзиямен тығыз байланысты және адамның моральдық, эмоционалдық және эстетикалық салаларын біріктіреді. Музыка мен ән-тәрбиенің қуатты құралы болып табылады, сондықтан адамның бүкіл рухани өмірін бояй алады.

Шығармашылық – адамның рухани өмірінің күшті ынталандыруы.

Кіші мектеп жасы – эмоционалдық, дамыған бейнелі ойлау, шығармашылық қиялға тән балалық шақтың ерекше кезеңі.

Өнер-бұл балалар жайлы және табиғи сезінетін әлем. Әр түрлі өнер құралдарының көмегімен олар өз сезімдерін, ниеттерін, армандарын еркін жеткізе алады, ішкі жанжалдар мен күшті эмоцияларға шығу, өзінің көркем және музыкалық қабілеттерін дамыта алады.

Тәжірибе көрсеткендей, жоғарыда көрсетілген мақсаттарға жету үшін сабақтан тыс қызмет үлкен көмек көрсетеді. Балалар олардың қабілетіне қарамастан, ата-анасының қалауы мен өтініші бойынша үйірмелерге қабылданады. Жыл бойы сабақтан кейін оқушылар музыкамен және көркем шығармашылықпен, спортпен, театр шығармашылығымен және басқа да қызмет түрлерімен айналысады. Барлық сабақтар мектеп ғимаратында өткізіледі.

Педагогтар мақсаты: барлық балалардың қабілеттерін дамыту, музыка және көркем іс-әрекет, спорт, актерлік шеберлікте өзін көрсету ниетін туғызу және қолдау, талантты балаларды анықтау.

Өзінің қайталанбас даралығын ашу балаға өзін оқуда, шығармашылықта, басқалармен қарым – қатынаста жүзеге асыруға көмектеседі.

Осылайша, сабақтан тыс іс – әрекет оқушылардың эстетикалық талғамының деңгейін арттыруға мүмкіндік береді, оны қалыптастыру процесін икемді етеді, кіші мектеп оқушыларының арасындағы әлеуметтік және мәдени айырмашылықтарды, олардың ойлау стилін, жеке тұлғалық ерекшеліктері мен артықшылықтарын ескеруге мүмкіндік береді, сондай – ақ балалардың, мұғалімдер мен ата-аналардың шығармашылық қызметін біріктіруге ықпал етеді.

2.3. Эксперименттік жұмыстың нәтижелері

Білім алушылардың эстетикалық даму деңгейін тексеру мақсатында эксперименттік оқу тобы ретінде №8 жалпы білім беретін орта мектеп оқушылары таңдалды. Зерттеу сабағының тақырыбы «Эстетикалық тәрбие» деп аталады. Аталған тақырып бойынша 7 – 11 сыныптар (12-17 жас) арасындағы білім алушылармен тәрбие сағаты өткізіліп, сауалнама алынды.

Диагностика жүргізу үшін «Брейнсторминг» миға шабуыл әдісі және М.Рокичтың «Құндылықтар бағдары» әдістемесі қолданылды. М. Рокич құндылықтарды тұрақты сенімнің бір түрі ретінде қарастырды. М. Рокич құндылықтардың екі класын ажыратады — терминалдық және инструменталдық.

М. Рокичтің терминалдық құндылықтары жеке және қоғамдық көзқараспен жеке өмір сүрудің қандай да бір түпкі мақсаты (мысалы, бақытты отбасылық өмір, бүкіл әлемдегі әлем) оған ұмтылу үшін тұр деген наным ретінде анықтайды;

Инструменталды құндылықтар – іс – әрекеттің қандай да бір түрі (мысалы, адалдық, рационализм), кез келген жағдайларда жеке және қоғамдық көзқарастан артықшылық болып табылатынына сенім ретінде.

Алынған нәтиже бойынша білім алушылардың көрсеткіштері 7 – 9 сынып оқушыларында және 10 – 11 сынып оқушыларында сәйкес келді. Бұл жерден шығатын нәтиже әрбір оқушының өз жас ерекшелігіне сай ойлау қабілеті мен өзіне деген қажеттіліктері қалыптасады.

7 – 9 сыныптардың диагностика нәтижесі бойынша 12 – 15 жас аралығындағы жасөспірімдердің қажеттіліктерінің басым көпшілігі бақытты отбасылық өмір, денсаулық, білім алу және жауапкершілік. (Диаграмма 1, 2)

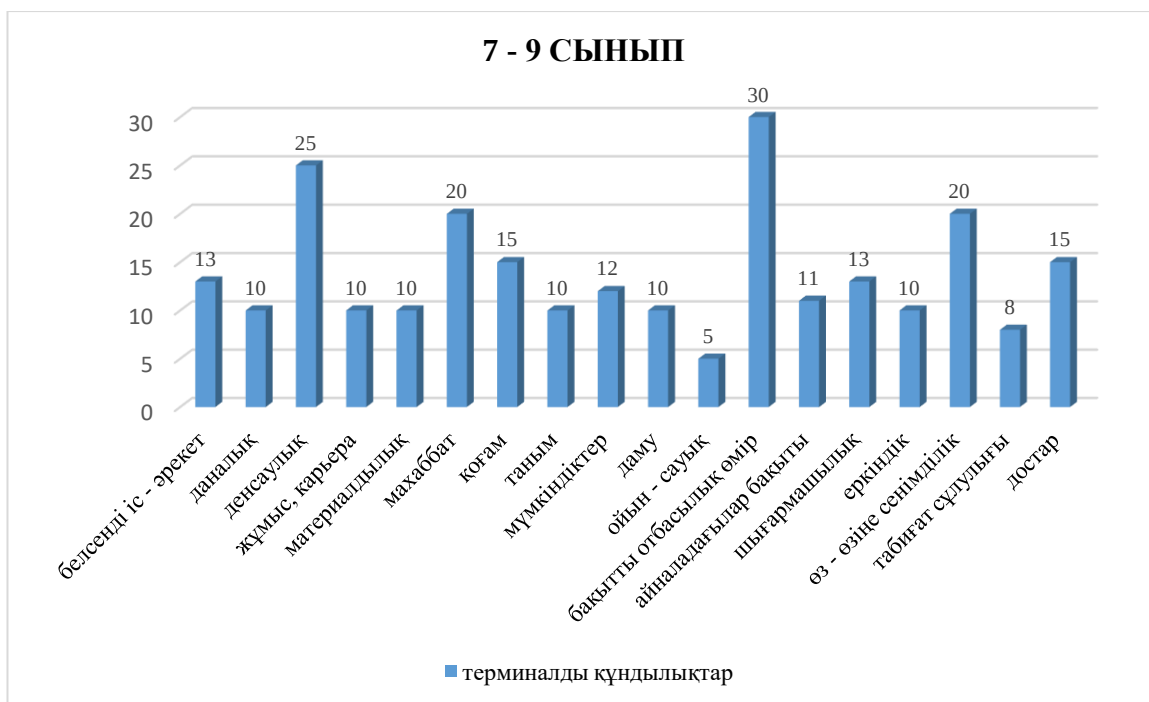

Диаграмма 1. Терминалды құндылықтар бойынша 7 – 9 сынып оқушыларының диагностика нәтижесі

Диаграмма 2. Инструменталды құндылықтар бойынша 7 – 9 сынып оқушыларының диагностика нәтижесі

10 – 11 сыныптардың диагностика нәтижесі бойынша 15 – 17 жас аралығындағы жасөспірімдердің қажеттіліктерінің басым көпшілігі денсаулық, карьера, білім алу және өмірлік ұстанымдар екендігі анықталды. (Диаграмма 3, 4)

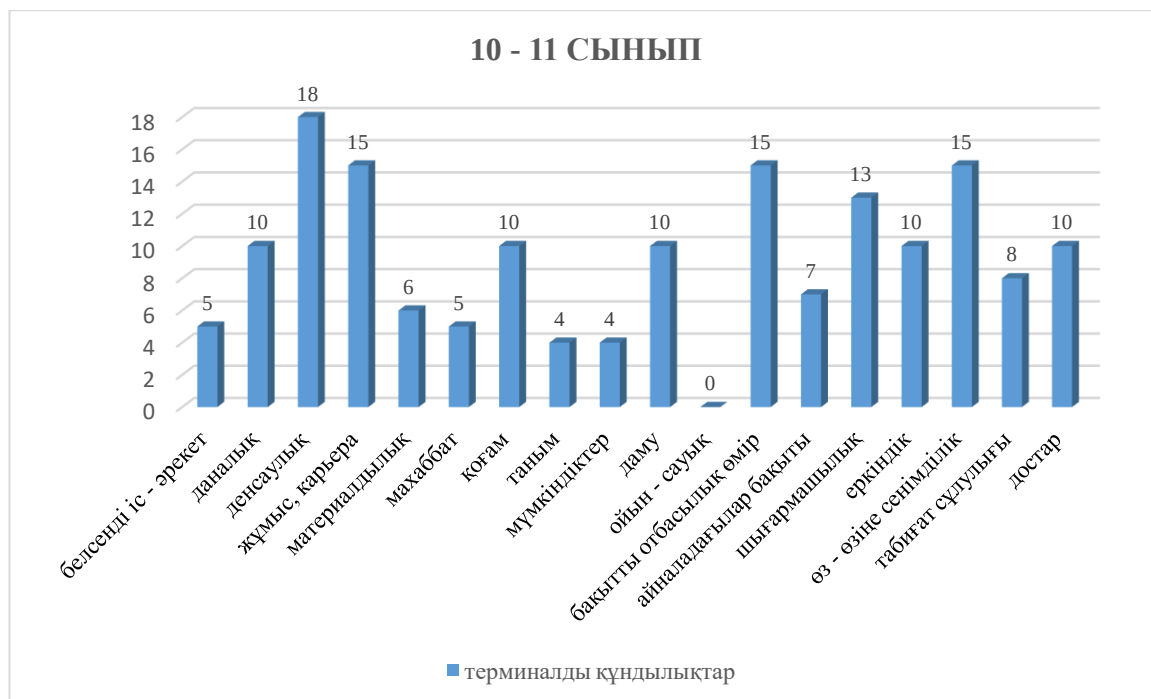

Диаграмма 3. Терминалды құндылықтар бойынша 10 – 11 сынып оқушыларының диагностика нәтижесі

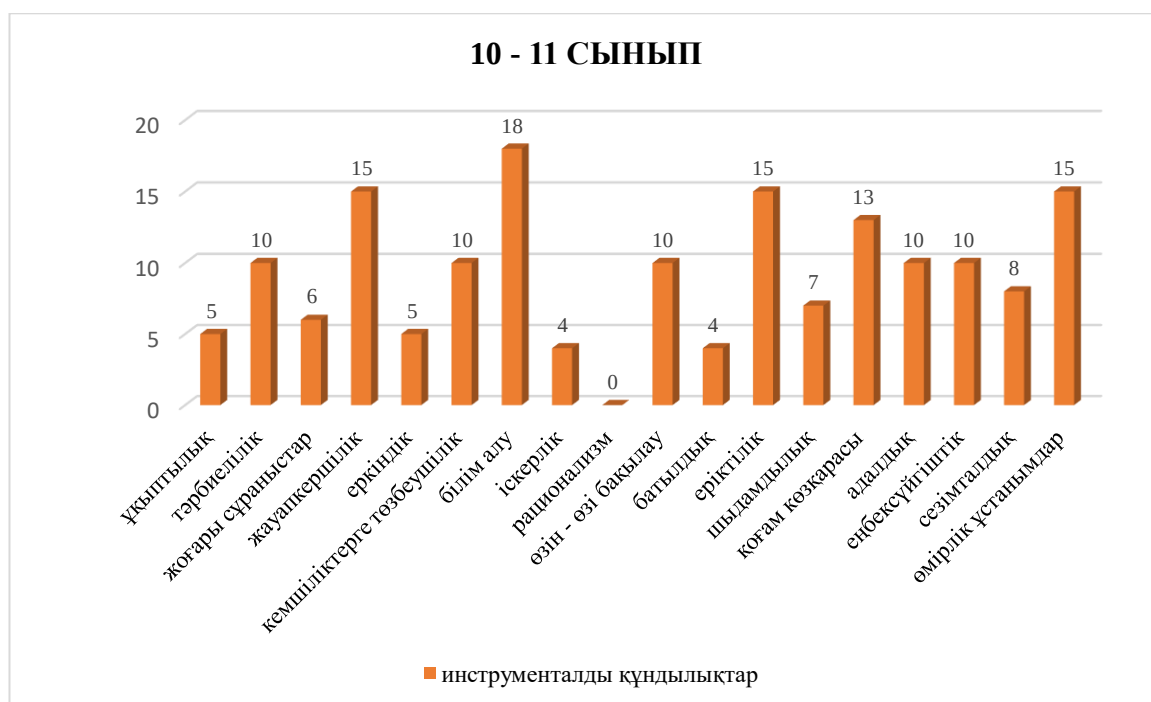

Диаграмма 4. Инструменталды құндылықтар бойынша 10 – 11 сынып оқушыларының диагностика нәтижесі

Әдістеме келесі нұсқаулық бойынша өткізілді: білім алушыларға терминалды және аспаптық құндылықтар бойынша 18 атау жазылған карточкалар таратылды. Оқушылардың тапсырмасы: өз өмірінде басшылыққа алынатын қағидаттар ретінде өздері үшін маңыздылығы бойынша бөлу, яғни ретін нөмірлеу. Бұл жерден шығатын соңғы нәтиже білім алушылардың өмірлік ұстанымын көрсетеді.

Зерттеуге қатысқан барлық жасөспірімдер терминалды құндылықтар бойынша 45% отбасын, 28% денсаулықты, махаббатты және достарын, және де инструменталды құндылықтар бойынша 38% білім алуды, 30% жауапкершілік пен өмірлік ұстанымдарды өздерінің өмірдегі басты құндылықтары ретінде таңдады.

«Брейнсторминг» миға шабуыл тестілеуі бойынша білім алушылар берілген нұсқа бойынша сұрақтарға жауап беріп, іс жүзінде теориялық білімдерін көрсетті. Аталған тестілеу нәтижелері бойынша білім алушылардың эстетикалық дәрежесі жақсы екендігі байқалады. (Кесте 1)

Кесте 1. «Брейнсторминг» тестілеуі бойынша білім алушылар нәтижесі

№	Сұрақ	Ия	Жоқ	Ж.б.к
1	Сіз "эстетика" түсінігімен таныссыз ба?	90%	10%	
2	Эстетикалық категориялармен таныссыз ба?	20%	70%	10%
3	Эстетиканың "әдемілік" ұғымына анықтама бере аласыз ба?	65%	30%	5%
4	Сіз "эстетикалық талғам" ұғымының негізінде сұлулық идеалы жатыр деген тұжырымға келісесіз бе?	85%	15%	
5	Гармонияның негізгі сипаттамаларын атай аласыз ба?	50%	30%	20%
6	Өзіңіз үшін эстетикалық құндылықтарды анықтадыңыз ба?	75%	25%	
7	Сіз қалай ойлайсыз, "этика" ұғымы (яғни "адамгершілік", "мейірімді") және "эстетика" ұғымы өзара байланысты ма?	92%	5%	3%
8	Сіз "шығармашылық талғам" ұғымын түсіндіре аласыз ба?	40%	45%	15%
9	Сіздің ойыңызша, қоғамның эстетикалық құндылықтары уақыт өткен сайын өзгереді ме?	40%	40%	20%
10	«Эстетикалық қызмет – бұл сұлулық заңдарының қызметі?» тұжырымымен келісесіз бе?	35%	20%	45%
11	Сіз эстетика ұғымын түсіндіре аласыз ба?	70%	30%	
12	Сіз эстетикалық санаттарды атай аласыз ба?	25%	30%	45%

Кесте 1 (жалғасы)

13	Сіз "сұлулық" ұғымына анықтама бере аласыз ба?	50%	35%	15%
14	Сіз үшін "эталон" ұғымы қандай екенін түсіндіре аласыз?	38%	22%	40%
15	"Эстетикалық құндылық" ұғымымен таныссыз ба?	85%	15%	
16	Эстетикалық құндылықтарды имидждің маңызды құрамдас бөліктерінің бірі деп санайсыз ба?	10%	85%	5%
17	Сіз гүл (гүлдер, гүл шоғы) табиғи үйлесім мен сұлулықтың иесі болып табылады деген тұжырыммен келісесіз бе?	95%	5%	
18	Сіз әрбір адам өзіне жеке эстетикалық бағдарларды, көзқарастарды жасау керек деген тұжырыммен келісесіз бе?	88%	7%	5%
19	Сіздің ойыңызша, шығармашылық сурет эстетикалық жан – жақты болуы керек пе?	76%	20%	4%
20	Эстетикалық талғам мен шығармашылық талғам бір ұғым деп есептейсіз бе?	12%	80%	8%

2.4. Эстетикалық мәдениетті қалыптастырудың әдістемесі

7 – 11 сыныптар арасында «Эстетикалық тәрбие» тақырыбында тәрбие сағатын өткізудің басты мақсаты – жеке тұлғаның айналадағы сұлулық пен өнерді толық және дұрыс қабылдау қабілетін дамыту, қоршаған орта және тұлға мәдениетінің дұрыс қалыптасуына ықпал жасау.

Сабақ барысы:

Сабақтың мақсаты:

Білімдік: Эстетика туралы білім беру, эстетикалық тәрбие, сана, көзқарас, талғам, мұрат ұғымдарына сипаттама беру, эстетикалық тәрбиемен экологиялық тәрбиені байланыстыру;

Тәрбиелік: Әсемділікке, сұлулыққа, ұқыптылыққа, ізденімпаздыққа тәрбиелеу;

Дамытушылық : Әртүрлі технологияларды қолдану арқылы өз ойларын ашық айтуға, мәселелерді шешуге үйрету, педагогикалық, конструктивті, дидактикалық, қолданбалы қабілеттерін дамыту.

Көрнекіліктер: интерактивті тақта, тақырып бойынша презентация, плакаттар, үлестірмелі карточкалар, бағалау парағы, плакат, маркер т.б.

Сабақтың типі: аралас

Сабақтың түрі: дәстүрлі

Сабақ жоспары:

1. Ұйымдастыру (5 мин)

- Сыныппен амандасу;

- Оқушыларды түгендеу
 - Білім алушылар назарын сабаққа аудару.
2. «Кейс – стади» технологиясы арқылы сабақтың мақсатын ашу (7 мин)
(топпен жұмыс, жоспарға қарап отырып, сабақтың мақсатын топта анықтау, талдау, әр топтан «өкіл» шығып, бірі – білімдік, екіншісі- тәрбиелік, үшіншісі – дамытушылық мақсаттарын ашады, сарапшы сайланады)
 3. «Брейнсторминг» миға шабуыл әдісі арқылы тапсырмалар бойынша жұмыс орындау (10 мин) (дайындалған тест сұрақтарына жауап беру және теориялық білімді іспен көрсету) (Қосымша 1)
 4. М.Рокич «Құндылықтар бағдары» әдісі бойынша білім алушыларды құндылықтар бойынша зерттеу (15 мин) (Қосымша 2,3)
 5. Сабақты қорытындылау (3 мин)

ҚОРЫТЫНДЫ

Эстетикалық тәрбие оқытуда, сондай-ақ өмірде маңызды фактор болып табылады. Бұл үдерісте мектеп үлкен рөл атқарады. Оқу жоспарында негізгі эстетикалық тәрбие көзі болып бейнелеу өнері, музыка, әдебиет пәндері бекітілген. Деректерді талдай отырып, өнер эстетикалық тәрбиенің негізгі құралы болып табылады деген қорытынды жасадым. Зерттеу оқушылардың өнерге, шығармашылыққа, әдемілікке деген танымдық қызығушылығы өте жоғары екенін көрсетті, ал қызығушылықтың болуы - табысты тәрбиелеу шарттарының бірі. Сонымен қатар, шығармашылық бойынша материал музыкалық шығарма, әдеби немесе көркемдік болсын, үлкен эмоционалдық әлеуетке ие. Эмоционалдық әсер ету күші бала санасына ену және тұлғаның эстетикалық қасиеттерін қалыптастыру құралы болып табылады.

Әрбір оқытушы уақыт пен күш жұмсайтынына қарамастан, оқушылардың тамаша сезімдерін дамытуға үлкен көңіл бөлуі тиіс. Өйткені, ол үшін ең үлкен марапат - бұл шын мәнінде білімді, жан-жақты дамыған және мейірімді адам, ол әрдайым жастық шақта алған сабақтарды есте сақтайтын болады.

Дипломдық жұмыстың әдеби бөлімінде эстетикалық тәрбие мен мәдениетті дамыту жолдары мен оның мақсат – міндеттері анықталды. Әртүрлі жас ерекшелігі бойынша баланың даму сатылары нақтыланып, талдау жасалды.

Тәжірибелік бөлімде эстетикалық тәрбиенің білім алушының даму барысында алатын орнын анықтау мақсатында тәрбие сағаты өтіліп, зерттеу жұмысы жүргізілді. Білім алушылардан алынған зерттеу нәтижелері бойынша жалпы зерттеу жүргізілген 412 оқушының 75% эстетикалық деңгейі жоғары, ал қалған 25% оқушымен әлі де дамыту жұмыстарын жүргізу қажет. Осы орайда білім алушыларды шығармашылық ортаға тарту мақсатында әр түрлі тәрбие сағаттары, дөңгелек үстелдер, сайыстар ұйымдастырылды және төменгі сынып білім алушыларымен театрға да саяхат жасалды.

Менің ойымша, кіріспеде қойылған мақсаттар мен міндеттер зерделенді және шешілді. Эстетикалық тәрбиенің барлық белгілі түрлері мен формалары қарастырылды, сондай-ақ үздіксіз жұмысты ұйымдастыру арқылы соңғысын жақсарту мәселесі шешілді, ол кезде оқушы білім сатысымен көтеріле отырып, әдемі күнделікті өмірді көруді үйреніп қана қоймай, сонымен қатар үрдістен үлкен рахат алады, өйткені алған білім оған жұмыс пен оқуда да, жеке өмірде де көмектеседі.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

Оқулықтар мен монографиялар тізімі:

1. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. – Алматы, 2000
2. Алмаханова Х. Жасөспірімдерге эстетикалық тәрбие. Әдістемелік нұсқау. – Алматы, 1990
3. Ұзақбаева С.А. Эстетикалық тәрбие негіздері. – Алматы, 1991
4. Құрманбекова Ж. Эстетикалық тәрбие берудің кейбір жолдары. – Алматы, 2007
5. Ташкенбаева С. Эстетикалық тәрбиенің мәні мен мағынасы. – Алматы, 2005
6. Бабанский Ю.К. Педагогика. – Москва, 1983
7. Гавриловец К.В., Каземирская И.И. Нравственно – эстетическое воспитание школьников. – Минск, 1988
8. Неменский Б.М. Эстетическое воспитание на современном этапе. – Москва, 1990
9. Борисова Е.С. Эстетическое воспитание школьников
10. Таборидзе А.К. Эстетическое воспитание школьников. Вопросы теории и методики. – Москва, 1988
11. Бессонов Б.Н. Человек. Пути формирования новой личности. – Санкт-Петербург, 1988
12. Радугина А.А. Эстетика. – Москва, 1988
13. Шацкий С.Т. Общие вопросы эстетического воспитания в школе. – Москва, 1974
14. Балян А.А. Теория эстетического развития. – Ереван, 1980
15. Верб Э.А. Эстетическая культура личности школьника как педагогическая проблема. – Ростов – на – Дону, 1997
16. Радюхина Е.И. Формирование эстетической культуры учащихся в системе повышения квалификации. – Москва, 1997
17. Котикова О.П. Мониторинг качества эстетического воспитания школьников. – Минск, 2005
18. Тер – Геворкян Н. Эстетика как способ воспитания человека. – Ереван, 2009
19. Болдырев Н.И. Методика воспитательной работы в школе. – Москва, 2004
20. Алиев Ю.Б., Ардаширова Г.Т., Барышникова Л.П. Основы эстетического воспитания школьников. – Москва, 1997
21. Печко Л.П. Приоритетные проблемы эстетического воспитания школьников. – Москва, 2000
22. Қалиев С. Мектептегі тәрбие жұмыстарының теориясы мен әдістемесі. – Алматы, 1999
23. Ұзабаев С.А. Балаларға эстетикалық тәрбие берудегі халық дәстүрі. – Алматы, 1990
24. Сабыров Т.А. Оқушылардың белсенділігін арттыру жолдары. – Алматы, 1978

25. Жарықбаев Қ. Эстетикалық тәрбие туралы. – Алматы, 2009
26. Шелекбаева Б. Эстетикалық тәрбие беруде көркем шығарманы пайдалану. «Бастауыш мектеп» журналы. – Алматы, 2002
27. Амонашвили Ш.А. Оқушыларға көзқарас және білім берудің сипаты. – Мәскеу, 1991
28. Әсемжанова З. Мектеп оқушыларына эстетикалық тәрбие беру. – Алматы, 1998
29. Сатқаева З. Оқыту мен тәрбиелеу – үлкен өнер. – Алматы, 2001
30. Ақбаева Л. Этноэстетикалық білім. Қазақтың дәстүрлі мәдениеті. – Алматы, 1997
31. Әбенбаев С.Ш. Тәрбие теориясы мен әдістемесі. – Алматы, 2004
32. Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы, 1992
33. Ұзақбаева С.А. Балаларға эстетикалық тәрбие берудегі халық дәстүрі. – Алматы, 1990
34. Аксарина Н.М. Эстетическое воспитание детей раннего возраста. – Москва, 1992
35. Буров А.И. Современные исследования эстетического воспитания и художественного образования. – Москва, 2009
36. Ильинская И.П. Критерии оценки уровня сформированности эстетической культуры школьника. – Москва, 2009
37. Котикова О.П. Эстетическое воспитание школьников: пособие для учителей. – Минск, 2001
38. Любимова Ю.С. Методика организации эстетического воспитания младших школьников. – Минск, 2008
39. Герасимов С.А. Система эстетического воспитания школьников. – Москва, 1983
40. Апанасенко О.Н., Потемкин А.В. Методический аспект творческого воспитания школьников. – Барнаул, 2003
41. Аиресян Г.З. Вопросы теории эстетического воспитания. – Москва, 1970
42. Астахов И.В. Эстетика. – Москва, 1971
43. Богомоллова Л.В. Формирование эстетической культуры подростков. – Москва, 1998
44. Герасимов С.А. Эстетическая культура и эстетическое воспитание. – Москва, 1983
45. Зелинский К.В., Черникова Т.В. Нравственное воспитание школьников. – Москва, 2010
46. Тисленкова И.А. Эстетическое воспитание в средней школе. – Москва, 2007
47. Гребенкина Т.Н., Кувалдина Е.А. Формирование эстетической культуры младших школьников. – Томск, 2016

**«Брейнсторминг» әдістемесі бойынша эстетикалық даму
ерекшелігін анықтау сауалнамасы**

Білім алушының аты – жөні: _____

Сыныбы: _____

№	Сұрақ	Ия	Жоқ	Ж.б.к
1	Сіз "эстетика" түсінігімен таныссыз ба?			
2	Эстетикалық категориялармен таныссыз ба?			
3	Эстетиканың "әдемілік" ұғымына анықтама бере аласыз ба?			
4	Сіз "эстетикалық талғам" ұғымының негізінде сұлулық идеалы жатыр деген тұжырымға келісесіз бе?			
5	Гармонияның негізгі сипаттамаларын атай аласыз ба?			
6	Өзіңіз үшін эстетикалық құндылықтарды анықтадыңыз ба?			
7	Сіз қалай ойлайсыз, "этика" ұғымы (яғни "адамгершілік", "мейірімді") және "эстетика" ұғымы өзара байланысты ма?			
8	Сіз "шығармашылық талғам" ұғымын түсіндіре аласыз ба?			
9	Сіздің ойыңызша, қоғамның эстетикалық құндылықтары уақыт өткен сайын өзгереді ме?			
10	«Эстетикалық қызмет – бұл сұлулық заңдарының қызметі?» тұжырымымен келісесіз бе?			
11	Сіз эстетика ұғымын түсіндіре аласыз ба?			
12	Сіз эстетикалық санаттарды атай аласыз ба?			
13	Сіз "сұлулық" ұғымына анықтама бере аласыз ба?			
14	Сіз үшін "эталон" ұғымы қандай екенін түсіндіре аласыз?			
15	"Эстетикалық құндылық" ұғымымен таныссыз ба?			
16	Эстетикалық құндылықтарды имидждің маңызды құрамдас бөліктерінің бірі деп санайсыз ба?			

17	Сіз гүл (гүлдер, гүл шоғы) табиғи үйлесім мен сұлулықтың иесі болып табылады деген тұжырыммен келісесіз бе?			
18	Сіз әрбір адам өзіне жеке эстетикалық бағдарларды, көзқарастарды жасау керек деген тұжырыммен келісесіз бе?			
19	Сіздің ойыңызша, шығармашылық сурет эстетикалық жан – жақты болуы керек пе?			
20	Эстетикалық талғам мен шығармашылық талғам бір ұғым деп есептейсіз бе?			

**М.Рокич «Құндылықтар бағдары» әдістемесі бойынша
терминалды құндылықтар бойынша сауалнама**

Білім алушының аты – жөні:		
Сыныбы:		
№	Терминалды құндылықтар	Өміріңізде алатын орны
1	Белсенді іс – әрекет	
2	Даналық	
3	Денсаулық	
4	Жұмыс, карьера	
5	Материалдылық	
6	Махаббат	
7	Қоғам	
8	Таным	
9	Мүмкіндіктер	
10	Даму	
11	Ойын – сауық	
12	Бақытты отбасылық өмір	
13	Айналадағылар бақыты	
14	Шығармашылық	
15	Еркіндік	
16	Өз – өзіне сенімділік	
17	Табиғат сұлулығы	
18	Достық	

**М.Рокич «Құндылықтар бағдары» әдістемесі бойынша
инструменталды құндылықтар бойынша сауалнама**

Білім алушының аты – жөні:		
Сыныбы:		
№	Инструменталды құндылықтар	Өміріңізде алатын орны
1	Ұқыптылық	
2	Тәрбиелілік	
3	Жоғары сұраныстар	
4	Жауапкершілік	
5	Еркіндік	
6	Кемшілікке төзбеушілік	
7	Білім алу	
8	Іскерлік	
9	Рационализм	
10	Өзі – өзі бақылау	
11	Батылдылық	
12	Еріктілік	
13	Шыдамдылық	
14	Қоғам көзқарасы	
15	Адалдық	
16	Еңбексүйгіштік	
17	Сезімталдық	
18	Өмірлік ұстанымдар	